

november 2010 vijftiende jaargang nummer 2
Dit informatiebulletin is een periodieke uitgave van de
Historische Vereniging Winsum-Obergum.

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werkkterrein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging, kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt.

Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van € 7,- per exemplaar, verkrijgbaar bij:

P. Noord, Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum.

Redactie:

B. van der Dussen

J. A. Groothof

J. Huitsing

T. van der Schoor

J. Stevens

C. A. Tersteeg

Redactieadres:

Freesialaan 30, 9951 GM Winsum

www.winshem.nl

e-mail: info@winshem.nl

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg

Westerstraat 31, 9951 EM Winsum

telefoon: 0595-442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz

Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum

telefoon: 0595-441921

Penningmeester

I. van der Molen-Huisman

Hendrik Werkmankade 6, 9951 MD Winsum

telefoon: 0595-443050

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen

Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum

telefoon: 0595-441574

Leden

B. Raangs

Havenstraat 4, 9951 AE Winsum

C.A. Tersteeg

Freesialaan 30, 9951 GM Winsum

J. Veltman

Schoolstraat 12, 9951 EL Winsum

E. Visser

Singelweg 63, 9714 AS Groningen

B.J. Haak

Freesialaan 29, 9951 GL Winsum

Kosten lidmaatschap: € 17,50 per jaar; bij verzending
€ 21,50 per jaar. Bij beëindiging van het lidmaatschap
dient u dit vóór de verschijning van het Infobulletin num-
mer 1 van het volgende jaar kenbaar te maken bij de secre-
taris van de vereniging.

Bankrelatie: ABN-AMRO Winsum;
rekeningnr. 61 23 36 174

ISSN 1386-1530

Vormgeving: Jaap Stevens

Prepress en druk: Drukkerij Van Denderen

Woord vooraf

De aflevering van ons Infobulletin Winshem die u nu onder ogen heeft is, zonder daar-
mee ook maar iets denigrerends te bedoelen, te kwalificeren als een echt 'armoede-
nummer'. Hij bevat namelijk twee omvangrijke bijdragen die handelen over armoede,
armen en armenzorg in vroegere tijden.

Tijdens onze jaarvergadering in maart jl. verzorgde drs. Albert Buursma een boeiende
en actualiserende lezing over de armenzorg in de stad Groningen vanaf het eind van de
zestiende tot het eind van de achttiende eeuw. Op verzoek van de redactie vervaardig-
de Albert Buursma een heldere samenvatting, aan de hand waarvan alle lezers van ons
blad, die die avond niet aanwezig konden zijn, zich een beeld kunnen vormen van de
wijzen waarop men toen in de stad zorg droeg voor hulpbehoevenden.

Toen onze vicevoorzitter, Jan Venhuizen, aan het slot van de genoemde jaarvergade-
ring de wens uitsprak dat ook aan de, tot nu toe nauwelijks bestudeerde armenzorg in
Winsum eens aandacht besteed zou worden, kon hij niet vermoeden dat deze zo snel in
vervulling zou gaan. Kort hierna namelijk ontvingen wij van ons oud-redactielid
Anneke Pieterman het hierna afgedrukte hoofdartikel over deze vorm van zorg voor
hulpbehoevenden in Winsum-Obergum omstreeks 1835. Mevrouw Pieterman doet al
geruime tijd zorgvuldig onderzoek op dit terrein. Naar wij hopen zal op haar eerste
baanbrekende bijdrage in de toekomst nog een reeks vervolgartikelen verschijnen,
zoals zij zich in haar laatste eindnoot voorneemt.

Naast een aantal vaste rubrieken en enkele aanvullingen is in deze aflevering ook een
oproep opgenomen aan alle leden die geïnteresseerd zijn om als vrijwilligers mee te
werken aan het digitaliseren en beschrijven van historisch beeldmateriaal uit Winsum
ten behoeve van de zogenaamde Beeldbank Groningen. Deze activiteit zal gaan plaats-
vinden in de onlangs gehuurde werkruimte van onze vereniging in het Jacobijnenhuis
te Winsum.

Wij wensen u veel leesplezier.

De redactie.

Inhoud

Enkele aspecten van armenzorg in Winsum tussen circa 1795 - 1835	2
Oproep vrijwilligers voor Beeldbank Groningen	13
Boekbespreking	13
De geschiedenis van de armenzorg in de stad Groningen tussen 1594 - 1795	14
Aanvullingen op 'Mijn geboortehuis'	19
Doudestieds	20
Notulen Jaarvergadering 2010	22

Enkele aspecten van armenzorg in Winsum tussen circa 1795 en 1835

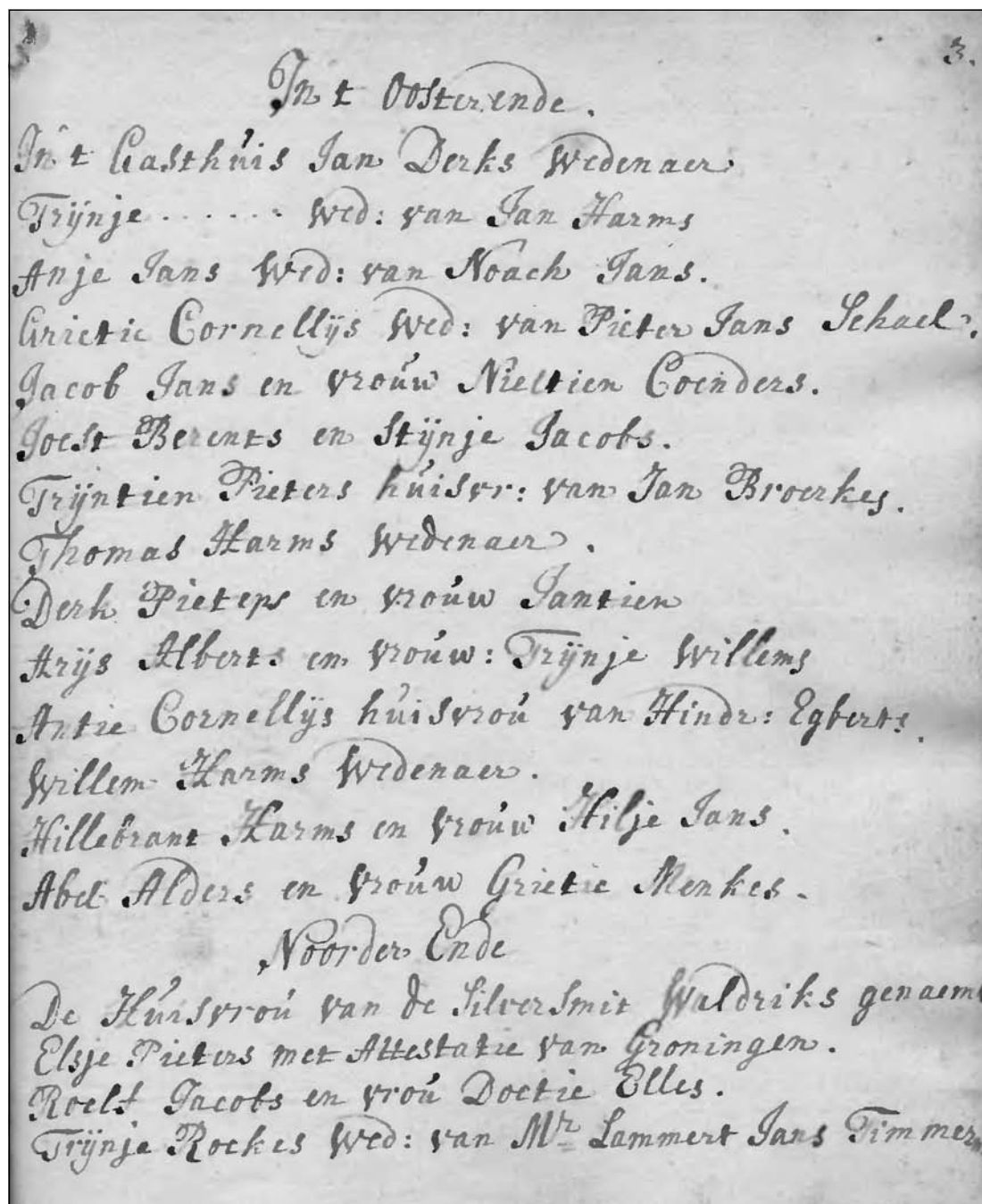
Regelgeving en conflicten tussen kerkelijke en burgerlijke instanties

In het verleden bestonden er allerlei voorzieningen voor arme en hulpbehoevende mensen, als zieken, weduwen en weduwnaars, wezen en bejaarden. Zo herinneren de nu nog bestaande, vaak eeuwenoude gasthuizen, zoals er in de stad Groningen nog vele zijn, ons aan de aandacht die er ook toen al was voor mensen die het door allerlei omstandigheden zonder hulp niet konden redden.

Ook in Obergum en Winsum hebben er dergelijke gebouwen voor behoeftigen bestaan.

De lokale kerkelijke zogenaamde diaconieën, aan wie van oudsher sedert de Reformatie de zorg voor hulpbehoevende armen was toevertrouwd, blijken reeds in de achttiende eeuw over 'gasthuizen' te beschikken. Twee aantekeningen die ik tijdens mijn onderzoek vond, vormen een aanwijzing dat er in Obergum een gasthuis moet hebben gestaan. In het Consistoriael boek van D'Gemeente tot Obergum & Maerhuizen wordt voor het jaar 1758 in de lijst van lidmaten vermeld: 'In 't Oosterende. In 't Gasthuis Jan Derks Wedenaer' en in de Registers van uitgaven van de diaconie van de Hervormde Gemeente Obergum, Ranum, Maarhuizen staat een post van 15 stuivers voor twintig rode vloertegels in 't gasthuis (10 november 1821).¹ Beide aantekeningen moeten haast wel slaan op het armenhuis dat aan de Oosterstraat heeft gestaan, langs het Winsumerdiep, ongeveer op dezelfde locatie waar nu de woning Oosterstraat 26 staat. Van dit armenhuis is de langwerpige plattegrond ingetekend op de kadastrale kaart (perceel nr. 200) uit (ongeveer) 1830. Het stond naast een scheepswerf.

De diaconie van de kerk van Winsum blijkt in 1770 onder andere 'Een huis in het suider ent, het gasthuis genaant' te bezitten (kadaster nr. 91). Dit huis lag aan de westzijde van de Hoofdstraat Winsum, zuidelijk van de parkeerplaats van de huidige Sparwinkel. Armenhuis en gasthuis waren benamingen die overigens later vaak door elkaar werden gebruikt.

Pagina uit het Consistoriael boek van D'Gemeente tot Ober-gum & Maerhuisen.

Deze bijdrage handelt over een tweetal aspecten van de zorg voor behoeftige mensen in Winsum tot in het jaar 1835, te weten: de achterliggende regelgeving vanwege de overheid voor de armenzorg tussen 1795 en 1835 en een aantal plaatselijke conflicten tussen de burgerlijke overheid en de kerkelijke diaconieën die zich aan het eind van die periode voordeden.

In dit artikel beperk ik mij tot de zorg en aandacht die er vanuit de Hervormde Kerk aan gemeentelieden werden gegeven die in behoeftige omstandigheden waren geraakt, een zorg, die in handen was van de diaconie van de kerk. In de gemeente Winsum varieerde begin negentiende eeuw het aantal hervormden tussen 92% en 94% van de bevolking.² Voor de duidelijkheid: Het begrip 'hervormden' verving in deze periode vaak de benaming 'gereformeerden', vandaar dat ik steeds de aanduiding 'hervormden' gebruik.

Regelgeving van de armenzorg tussen 1795 en 1835

Tegen het einde van de achttiende eeuw waren er in de Repu-

blik der Verenigde Nederlanden een democratiseringsbeweging op gang gekomen en een streven naar een meer gecentraliseerd landsbestuur. Na de omwenteling in 1795 stonden de principes vrijheid, gelijkheid en broederschap hoog in het vaandel. In 1798 raakten de gewesten hun autonomie kwijt.³ Omdat de aantallen armen die niet of nauwelijks konden rondkomen groeiden, alsook de problemen die daarmee in verband werden gebracht, zoals criminaliteit, bedelarij en landloperij, het te verdeling leggen van zuigelingen en het verlaten van kinderen, kwam de bestaande zorg voor armen en behoeftigen onder druk te staan. Daarom werden er pogingen ondernomen om deze landelijk te regelen. Zo werd er op 15 juli 1800 een *Wet voor het Armen-Bestuur over de geheele republiek* afgekondigd. Volgens deze wet waren arme en behoeftige mensen in principe 'kinderen van de staat'. Maar tot uitvoering van de wet is het nooit gekomen.⁴

Na de bezetting door de Fransen werd een aantal zaken teruggedraaid. Nog steeds bleven de adellijke, stedelijke en landelijke

standen in de verschillende overheden de dienst uitmaken. Het stem- en kiesrecht voor de landelijke stand was voorbehouden aan de meest welvarende mannen.⁵ Maar de Republiek der Verenigde Nederlanden met zijn autonome gewesten was ondertussen een koninkrijk geworden met een koning, die een behoorlijke vinger in de bestuurlijke pap wenste te hebben. Dit gold zowel voor het bestuur van het land als voor dat van de Hervormde Kerk.

Op 7 januari 1816 kreeg deze kerk van regeringswege bij algemeen reglement een bestuur opgelegd: *Het Algemeen Reglement voor het bestuur der Hervormde kerk in het Koninkrijk der Nederlanden*. Voorheen vormden, zoals C. Hooijer het destijds uitdrukte, de gewestelijke kerken als het ware kleine republieken die samen het grotere kerkgemeenebest uitmaakten. Zij zonden hun afgevaardigden naar de gewestelijke synoden. In 1816 werden deze gewestelijke synoden vervangen door één algemeen.⁶ Koning Willem I werd hiermee de opperwetgever van de Hervormde Kerk. Hij delegerde zijn taken aan de *Provinciale Colleges van Toezicht*. Voor Groningen was dit het *Provinciale College van Toezicht op het beheer van de kerkelijke goederen en fondsen van de hervormde gemeenten in de provincie Groningen*. Voorzitter van dit *College van Toezicht* was de gouverneur die, net als de andere leden, lid van het Hervormd Kerkgenootschap diende te zijn.⁷

Het kwam er globaal gezien op neer, dat de Hervormde Kerk, die vanaf de Reformatie een horizontale structuur had gekend, een verticale, gecentraliseerde structuur kreeg opgelegd. C. Hooijer oordeelde dan ook dat het *Algemeen Reglement* uit 1816 op onkerkelijke wijze was ‘geboren’.⁸

In de grondwet van 1815 wordt slechts één artikel aan de armenzorg gewijd: Het armbestuur en de opvoeding der arme kinderen worden als een zaak van hoog belang ‘aan de aanhoudende zorg der Regering bevolen’ en jaarlijks laat de koning uitvoerig verslag doen over de ‘inrigtingen dienaangaande’ aan de StatenGeneraal.⁹ Elk jaar moesten armverzorgeren daarom uit heel het land inlichtingen verstrekken over hun lokale situatie aan de minister van Binnenlandse Zaken, die vervolgens een *Verslag over de staat van het Armwezen* samenstelde.

Tussen en binnen de gewesten van de Republiek hadden er in de voorgaande eeuwen verschillen bestaan in de organisatie van de armenzorg, alsook in de relatie tussen de armenzorg en de overheid. De koning vond dat het de bestaande armenzorg ontbrak aan een ‘algemeen plan’, aan samenwerking tussen de verschillende armbesturen en ‘bedwang’ over de behoeftigen.¹⁰

De discussie of de kerkelijke en particuliere vormen van armenzorg plaats moesten maken voor een staatsarmenzorg duurde voort, zodat er voor de diaconieën aan het begin van de negentiende eeuw een nogal verwarrende situatie ontstond: enerzijds werd aanbevolen dat de zorg voor de armen door diakenen naar plaatselijk gebruik werd voortgezet, anderzijds streefde de regering naar een meer eenparige organisatie van de armenzorg.¹¹

Ook de vorming van de burgerlijke gemeenten was een verandering die vermeld dient te worden. De grenzen van deze gemeenten, zoals deze in 1811 waren vastgesteld, bleven wat Winsum betreft, tot 1 januari 1990 gehandhaafd en doorkruisten voor een deel die van de voormalige kerspels. Zo hoorde Klein Garnwerd kerkelijk bij Garnwerd, maar was het onderdeel van de burgerlijke gemeente Winsum. Dit was van invloed op de armenzorg voor de inwoners van Klein Garnwerd.

De burgemeester die, net als de gemeenteraadsleden, ‘bij voorkeur’ gekozen was uit de ‘vroedste en gegoedste’ ingezetenen (vroed = wijs) was belast met de handhaving van de grondwet van het koninkrijk en de uitvoering van alle landswetten.¹² Volgens artikel 38 uit het *Reglement voor het bestuur van het platteland der Provincie Groningen* van 7 mei 1819 had hij, samen met de assessoren (= wethouders) het toezicht op kerkelijke, geestelijke- en armen-goederen, armen-directiën, wees- en gasthuizen en hun administraties. Volgens het *Reglement op het Bestuur der gemeenten ten plattenlande* van 23 juli 1825 hadden burgemeester en assessoren, het ‘oppertoezicht over de openbare armen-administraties, openbare Gods- en weeshuizen, en alle andere stichtingen; alsmede over alle gestichten zonder onderscheid, welke uit de lands of plaatselijke kas ondersteund worden’.¹³

Op 28 november 1818 trad de *Wet op het Domicilie van Onderstand* in werking. Volgens deze wet was de burgerlijke gemeente waarin men was geboren de plaats waar men in de algemene onderstand kon delen.¹⁴ Als men vier achtereenvolgende jaren in een andere gemeente had gewoond en gedurende diezelfde tijd alle opgelegde belastingen had voldaan, dan verving deze gemeente, wat de onderstand betrof, de geboorteplaats.¹⁵ Het kon natuurlijk gebeuren dat men ergens ging wonen en in behoeftige omstandigheden raakte, voordat vier jaren waren verstreken. Dan kon toch een beroep op de bedeling gedaan worden in de gemeente waar men zich had gevestigd. Deze gemeente, of de door die gemeente aangewezen instantie, schoot dan de onderstandskosten voor en kon deze vervolgens terugvorderen van de gemeente of de door die gemeente aangewezen instantie, waar de behoeftige geacht kon worden zijn of haar domicilie van onderstand te hebben.¹⁶

Hoewel het de bedoeling van de wet was om orde te scheppen in de chaos die er op het gebied van de armenzorg was ontstaan, werd deze teniet gedaan door de verwarring en de vele conflicten die er tussen de diverse betrokken instanties ontstonden. De werkelijkheid bleek weerbarstig.

De wet, die uit maar 14 artikelen bestond, had zeer regelmatig een toelichting of aanvulling nodig die veelal verscheen in de vorm van een Koninklijk Besluit. Zo bleek er bijvoorbeeld onduidelijkheid te bestaan over het begrip ‘algemeen’ uit het eerste artikel. Volgens een toelichting van koning Willem I dienden onder het begrip ‘algemeen’ niet alleen de fondsen begrepen te worden die er in het algemeen voor de armen bestonden, maar ook de fondsen van de verschillende godsdienstige gemeenten en ‘bijzondere armverzorgeren’.¹⁷ De vele conflicten die er ontstonden konden eveneens aanleiding geven tot een Koninklijk Besluit, om aan te geven hoe in een dergelijk geval gehandeld diende te worden. In het hierna volgende zal een dergelijk Koninklijk Besluit aan de orde komen.

De armen zelf hadden, als behorende tot de ‘geringere, laagste volksklasse’, geen middelen om politieke invloed uit te oefenen en dreigden de dupe te worden van het gekrakeel.¹⁸

Tot slot: Op 1 januari 1833 trad het *Reglement op het Armenwezen in de Provincie Groningen*, goedgekeurd door de koning op 19 oktober 1832, in werking. Dit reglement verving het *Reglement op het Burgerlijk Armbestuur in de Provincie Groningen* van 1 juli 1827. Volgens het reglement werd ‘de alimentatie en onderstand der armen’ overgelaten aan de diaconieën der godsdienstige gemeenten waartoe de armen geacht werden te

behoren. Waren de inkomsten van de diaconieën ontoereikend dan kwam daarbij, in de tweede plaats dus, een subsidie van de burgerlijke gemeente. Hier stond dan wel tegenover, volgens artikel 10 van het reglement, dat het plaatselijk bestuur 'naar de wezenlijke behoefte der Diakenien het naauwkeurigst onderzoek' zou instellen, alvorens de subsidie bepaald werd.

In elke burgerlijke gemeente bestond volgens het reglement van 1 juli 1827 al een burgerlijk armbestuur dat volgens de regeling van 1833 vervangen werd door een *Administratie van den gemeenen onderstand* met de burgemeester als voorzitter. Deze had een 'beslissende stem'. De herkiesbare leden van dit bestuur dienden gekozen te worden uit de 'gegoedste en vroedste Ingezetenen, zonder aanzien van Godsdienst' van de gemeente.¹⁹

Conflicten over de bevestiging van diakens

In 1835 was de situatie dus zo, dat enerzijds de traditionele vormen van armenzorg door de godsdienstige gezindten nog volop in werking waren, maar dat deze, anderzijds, doorkruist werden door en vervlochten raakten met nieuwere, overkoepelende regels en verbanden. Van regeringswege werd getracht de diaconieën te onderwerpen aan wettelijke voorschriften. Dit leidde tot wrevel, verwarring en in een aantal gevallen tot verzet bij kerkelijke besturen.²⁰

In de archieven van de Hervormde Gemeente van Winsum heb ik twee meldingen gevonden van problemen rond de bevestiging van diakenen. Zo werd op 1 januari 1828 Rikkert Jans Wierenga tot diaken van de hervormden in Winsum-Bellingeweer gekozen, maar hij weigerde de post te aanvaarden. Iemand die voor een kerkelijke functie gekozen was, hetzij kerkvoogd, notabele, ouderling of diaken, mocht die post alleen met zeer goede redenen weigeren. Werd de reden niet geaccepteerd en bleef de gekozene weigeren, dan diende een bedrag tot 'uitkoop' te worden betaald.²¹

R.J. Wierenga was een landbouwer die in Bellingeweer woonde. Hij had als reden opgegeven, dat hij geen lidmaat was van de Hervormde Gemeente. De kerkenraad besloot een brief aan het College van Toezicht te schrijven. Men achtte deze reden 'geenszins voldoende', 'te meer dewijl alle lidmaten van Bellingeweer, één uitgezonderd, reeds den post van diaken hebben waargenomen, en daarenboven het meestendeel wettige redenen van verschoning heeft, en een van dezelve, tot dien post min geschikt kan geacht worden; terwijl de lidmaat, welke geen diaken geweest is, eerst sedert den voorgaanden jare in de gemeente van Bellingeweer zijne woonplaats gevestigd heeft, en wel in den afgelegensten hoek van dezelve, vanwaar men in de wintermaanden meestal bezwaarlijk en niet zelden bij hoog binnenwater schier onmogelijk zich van den kerk van Winsum begeven kan'. De kerkenraad schrijft verder, dat R.J. Wierenga al vele jaren in Bellingeweer heeft gewoond en 'behoorlijke bekwaamheid' bezit om de post van diaken te vervullen en 'misschien zijne verwaarlozing van het lidmaatschap het meest ontspruit uit den waan, dat hij daardoor zich aan den post van diaken onttrekken kan'. De brief wordt afgesloten met de wens, dat de 'Kommissie van Toezicht haren vermogenden invloed aanwende' om R.J. Wierenga te verplichten de post van diaken te aanvaarden.²²

Zelf schrijft R.J. Wierenga ook een brief aan het College van Toezicht. Hij legt uit dat hij weduwnaar is en een 'onmondig kind' heeft. Hierdoor voelt hij zich genoodzaakt steeds 'bij zijne zaken en te huis te zijn wil hij dit niet ten prooi en aan de ver-

waarlozing van vreemden overgeeven,...'. Hij schrijft verder, dat hij vast niet zal hoeven uit te leggen, dat de betrekking van diaken 'behalven dat zij altijd is ongeschikt voor eenen Man, Geen vrouw hebbende, niet alleen op zondag, maar Dikwijls op elken dag der week afwezigheid vordert'. Verder denkt R.J. Wierenga, dat de gemeente van Bellingeweer 'zoo veele geschikte voorwerpen (A.P.: mensen) voor den post van Diaken oplevert daar hij hem niet herinderen kan dat er in al die Jaren dat de suppliant hier woonagtig Geweest is iemand van de tegenwoordige bewoonders Den post van Diaken heeft waargenoomen dan P.W. Bosch alleen'. R.J. Wierenga laat het vervolgens 'zeer gaarne aan het beter verlicht oordeel' over van het College maar hij hoopt dat men rekening wil houden met zijn 'Staat van Weduwnaar'.²³

De kerkenraad krijgt van het College van Toezicht de opdracht om uit te zoeken of R.J. Wierenga al dan niet tot het Hervormde Kerkgenootschap behoort. Het blijkt dat hij op 9 november 1794 in Bedum is gedoopt en dat uit het doopboek van Bellingeweer blijkt dat zijn dochttertje op 6 juli 1823 is gedoopt, hetgeen betekent, dat R. J. Wierenga in 1823 nog tot het Hervormde Kerkgenootschap behoorde. Ook was het de kerkenraad niet bekend, dat hij zich ooit had afgescheiden.²⁴

Het College van Toezicht besluit, op grond van dit onderzoek, dat R.J. Wierenga de post van diaken binnen acht dagen moet aanvaarden of anders de uitkoopsom van vijftig gulden dient te betalen, zoals bepaald was in het 'behoorlijk ingevoerde en bindend verklaarde' *Reglement op den Uitkoop* van 6 februari 1823. R.J. Wierenga besluit te betalen en overhandigt het geld aan de diaconie van Winsum-Bellingeweer.²⁵ Voor hem in de plaats wordt Drewes Mennes Rikkerts gekozen.²⁶

Wat opvalt aan deze zaak is, dat er op geen enkele manier aandacht wordt geschonken aan het verzoek van R.J. Wierenga om rekening te houden met zijn huiselijke omstandigheden. Het enige wat kennelijk telde was zijn kerkelijke lidmaatschap en of dat al dan niet overeenstemde met wat de *Kerkenorde* van 1816 en het *Reglement op den Uitkoop* van het College van Toezicht voorschreven.

De tweede zaak speelde zich een paar jaren later af. Op 1 januari 1835 werd Jan Jans Wit gekozen tot diaken bij de hervormden van Winsum-Bellingeweer. Ook hij weigerde de post te aanvaarden. Als reden had hij opgegeven dat hij bij zijn schoonmoeder inwoonde en bij haar dienstknecht was. De kerkenraad achtte deze reden niet voldoende en men verzocht het *Provinciaal College van Toezicht* om Jan Jans Wit 'te verplichten tot de aanneming en bediening van den post van diaken dezer gemeente, of bij zijne voortdurende weigering zoodanig te handelen als naar deszelfs wijsheid noodig zal oordeelen'.²⁷

Op verzoek van het *Provinciaal College van Toezicht* gaat burgemeester Hopma op onderzoek uit. Op 2 februari 1835 schrijft hij aan het College dat Jan Jans Wit al jaren met vrouw en kinderen bij zijn schoonmoeder in Winsum woonde en aangezien de laatste de weduwe van broodbakker Pieter Pieters Martini is en Jan Jans Wit met diens dochter is getrouwd, is hij helemaal geen dienstknecht maar erfgenaam en dus mede-eigenaar en belanghebbende van de bakkerij. Bovendien was Jan Jans Wit geboren en getogen in Winsum. De burgemeester acht de opgegeven reden dan ook niet geloofwaardig en hij onderschrijft het verzoek van de kerkenraad, dat Jan Jans Wit 'tot de aanvaarding der bediening van diaken' dient te worden genoodzaakt 'te meer daar de ondervinding leert men algemeen zich van dezen bedie-

REGLEMENT op den UIT- KOOP, ter uitvoering van art. 63—71 van het REGLEMENT op de Kerkelijke Administratie bij de Hervormde Gemeenten in de Provincie Groningen.

Artikel 1.

Wanneer iemand tot het Hervormd Kerkge-
nootschap behorende, en in de Kerkelijke ge-
meente wonende, bij dezelve op eene wettige wij-
ze zal zijn benoemd tot Kerkvoogd of Notabel,
of Ouderling of Diaken, zal hij die benoeming,
niet aannemende, binnen acht dagen na daarvan
bekomene schriftelijke kennisgeving, gehouden zijn,
de redenen van weigering schriftelijk op te geven
aan het Kollegie, hetwelk hem heeft benoemd; of
aan het Kollegie van Kerkvoogden, bijaldien hij
tot Notabel is benoemd.

De benoemde verzuimende of weigerende schrif-
telijke opgave van redenen te geven, zal niet te
min de behandeling der zaak worden voortgezet,
invoege hierna volgt.

Art. 2.

Het evengedachte Kollegie is bevoegd den be-
noemden te ontslaan, wanneer de redenen van
weigering door hetzelfde worden bevonden te val-
len in de termen van art. 66, 70 of 71 van voor-
zeid Reglement van Administratie.

Art. 3.

Indien echter die redenen door zoodanig Kol-
legie worden geoordeeld te vallen in de bepalingen

Eerste pagina van het genoemde Reglement op den Uitkoop.

ning thans zoekt te onttrekken en daardoor de kerkenraad dik-
wijls genoodzaakt zijn, daartoe personen te moeten benoemen
die ten eenenmaal ongeschikt zijn, dat niet dan zeer nadeelig
voor de verzorging der armen werkt, en dikwijls veroorzaakt
dat de diakoniekassen zoo jammerlijk te achteren komen'.²⁸

Het College van Toezicht geeft gehoor aan dit verzoek en geeft
te kennen, onder verwijzing naar het door de kerkvoogden en
notabelen van de Hervormde Gemeente van Winsum-Bellinge-
weer aanvaarde Reglement op den uitkoop van 2 maart 1833,
dat, indien J.J. Wit blijft volharden in zijn weigering, hij een
'uitkoop ter Somma van vijftig guldens' zal moeten betalen 'ten
behoefte van de kerkelijke kasse der gemeente, en in handen en
tegen kwitantie van den administrerenden Kerkvoogd derzel-
ve'.²⁹ Dit dreigement heeft effect. Op 15 maart 1835 laat Jan
Jans Wit zich alsnog tot diaken bevestigen maar al gauw blijkt
dat hij zijn plicht verzuimt. Op 20 maart vraagt hij de predikant
van Winsum, G.W. Goltz van der Tuuk, een bewijs van zijn lid-
maatschap van de Hervormde Gemeente Winsum-Bellinge-
weer, omdat hij naar Obergum zou zijn verhuisd en zich daar
kennelijk in wil laten schrijven. De predikant weigert hem dit
bewijs te geven, omdat hij het verhaal niet gelooft. In Obergum

heeft Jan Jans Wit weliswaar een woning gehuurd, maar hij ver-
blijft daar alleen s'nachts met zijn vrouw en jongste kinderen.
Overdag oefent hij, als gewoonlijk, in Winsum zijn beroep van
broodbakker uit.

Ook de kerkenraad en de burgemeester vertrouwen de zaak niet.
Hij heeft van 'deze voorgewende verandering van woonplaats'
hoegenaamd geen verklaring 'ter Secretarie van het Plaatselijk
Bestuur dezer Gemeente' gegeven.³⁰ Tenslotte geeft Jan Jans Wit
tegenover de predikant van Winsum-Bellingeweer toe, 'dat hij
alzo had moeten handelen om van de betaling der boete ontsla-
gen te zijn'.³¹ Hij krijgt de boete van vijftig gulden alsnog opge-
legd, omdat hij de post van diaken tussentijds en willekeurig
heeft verlaten.³² In de plaats van Jan Jans Wit wordt Pieter
Doornbosch tot diaken gekozen.³³

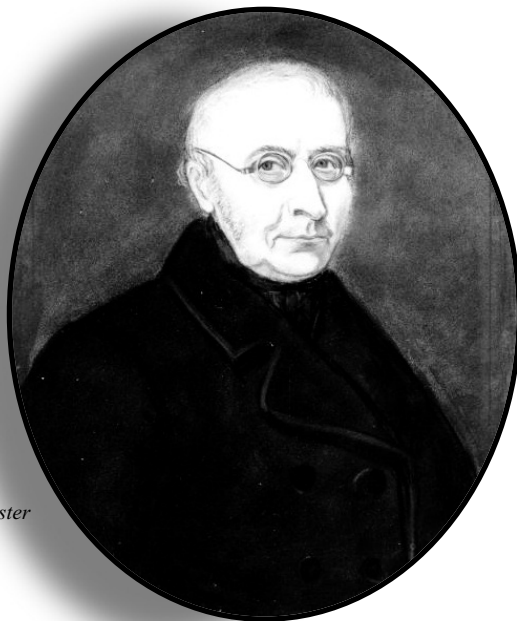
Wat precies de reden van Jan Jans Wit was om te weigeren,
wordt uit de gegevens niet duidelijk. De functie van diaken was
er een die nogal wat tijd in beslag kon nemen en naast de dage-
lijkse werkzaamheden diende te worden uitgeoefend. Er werd
dan ook niet zonder meer van iemand verwacht, dat deze de
post van diaken jaren achtereen zou waarnemen. Uit het *Acte en
Lidmaatboek* van de Hervormde Gemeente van Winsum-Bellin-
geweer blijkt dat de diakenen veelal drie tot vier jaren hun func-
tie vervulden. Maar het gebeurde toch ook regelmatig dat een
diaken opnieuw gekozen en aangesteld werd. Uit de sobere aan-
tekeningen blijkt niet dat dit tot problemen heeft geleid. Ander-
zijds doet de hierboven aangehaalde opmerking van burgemees-
ter Hopma vermoeden dat er problemen waren. Onduidelijk is
of zijn opmerking specifiek op Winsum slaat of dat Hopma zijn
indruk weergeeft over de situatie in het algemeen.

Het is goed om in de beoordeling van dit alles er rekening mee
te houden dat ook in de voorgaande eeuwen iemand die tot dia-
ken gekozen was, in het algemeen geacht werd de functie te
accepteren. Ook werd niet zonder meer goed gevonden dat een
diaken zijn post tussentijds verliet. Het was een functie namelijk
waartoe men, volgens de gelovigen, door God was aangewezen.
Hierdoor kón men eigenlijk niet weigeren. Geaccepteerde rede-
nen om te weigeren of zijn post te verlaten konden zijn ziekte,
verhuizing of een beroep waarvoor men veel moest reizen.
Bleef men weigeren, ook al werd de aangevoerde reden niet
geaccepteerd, dan kon het gebeuren dat men voor een bepaalde
tijd niet meer toegelaten werd tot het Heilig Avondmaal.³⁴

De overheid en 'vechtende' diaconieën

Het hierna beschreven conflict kan niet los gezien worden van
alle hiervoor beschreven ontwikkelingen. Het voorval is dan
ook niet als typerend voor Winsum, al spelen de houding en
opvattingen van de betrokken lokale bestuurders ook een
belangrijke, maar vooralsnog moeilijk te beoordelen rol.

Op een dag in mei van het jaar 1835 begaf burgemeester
Geuchien Bartelts Hopma zich op weg naar kastelein Raang
Klaassens Raangs. G.B. Hopma was, behalve burgemeester,
bierbrouwer van beroep. De bierbrouwerij en woning van
Hopma moeten hebben gestaan ter hoogte van Kerkstraat 19.
Kastelein Raangs had zijn tapperij in wat nu Bellingeweer 10 is,
het huis waar eerder Geert Reinders had gewoond. G.B. Hopma
moet zijn functie van burgemeester gecombineerd hebben met
zijn activiteiten als bierbrouwer. Bekend is dat er in 1834 door
hem 1650 vaten dun bier en 160 vaten zwaar bier zijn gebrou-
wen.³⁵ Je zou dus kunnen verwachten dat G.B. Hopma als bier-
brouwer iets zakelijks met kastelein R.K. Raangs te bespreken

Portret Burgemeester
G.B. Hopma.

had, maar deze keer ging hij in zijn functie van burgemeester van de gemeente Winsum naar Bellingeweer. Hopma had namelijk een brief ontvangen van de gouverneur van de provincie Groningen, W.F.L. baron Rengers.³⁶ Deze had een klacht ontvangen over de diaconie van Obergum, Ranum en Maarhuizen en hij vroeg Hopma om advies over de kwestie, waarbij ook kastelein Raangs betrokken was.

Niet onbelangrijk is, in verband met het hierna te beschrijven voorval, te vermelden dat in maart 1821 G.B. Hopma aan het College van Toezicht werd voorgedragen als een van de notabelen van de Hervormde Gemeente Winsum-Bellingeweer.³⁷ Op 17 oktober 1835 schreef de administrerende kerkvoogd, J.J. Smit, van de Hervormde Gemeente Winsum-Bellingeweer dat in de plaats van de overleden Wessel Borgman, burgemeester Geuchien Bartelts Hopma tot kerkvoogd was benoemd.³⁸ Dit zijn een paar losse gegevens die de verbondenheid van de burgemeester met en zijn positie in de Hervormde Gemeente Winsum-Bellingeweer illustreren.³⁹

De brief die de burgemeester had gekregen van de gouverneur was gedateerd op 18 mei 1835. De klacht was ingediend door ene Cornelis Pieters Haan, arbeider van beroep en wonende te Bellingeweer.⁴⁰ C.P. Haan had zijn klacht, zoals het hoorde, schriftelijk ingediend en zijn brief was gevoegd bij die van de gouverneur. De inhoud ervan volgt hierna:

*Aan de Edele Groot Achtbare Heeren Gedeputeerde
Staten der provincie Groningen*

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen, ondergeteekende Kornelis Pieters Haan, dagloner van beroep, wonende te Bellingeweer, dat hij met zijne vrouw en vijf kinderen, zich voor twee jaren in de uiterste verlegenheid heeft bevonden, en nergens eene woning heeft kunnen krijgen, dat dezelve zich toen bij de Diakenen van Obergum heeft vervoegd om hulp, als zijnde deze plaats zijn domicilie van onderstand, dewijl hij aldaar negentien achtereenvolgende jaren heeft gewoond, en wel van Mei 1813 tot Mei 1832, dat dezelve hem toen hebben afgewezen, zoo dat hij toen een dag met zijn huisgezin onder den blooten hemel heeft moeten door brengen, tot dat dan tegen den nacht zich over hem en de zijnen heeft ontfermt Raang Klaas-

sens Raangs te Bellingeweer, welke hem met zijn huisgezin in eene hut of stal heeft opgenomen en tot heden aldaar op eene ellendige wijze zijn verblijf heeft gehouden.

Genoemde Raang Klaassens Raangs aan hem remonstrant (A.P.: iemand die een verweerschrift indient) deze inwoning behoorlijk hebben(de) opgezegd en hem niet langer in deze stal kunnende hebben dringt op ontlaten dezer woning aan. Zoodat hij in deze uiterste verlegenheid zich weder tot de diakenen van Obergum heeft vervoegd, welke zonder eenige gegronde redenen te geven hem telkens afwijzen. Alwaarom de ondergeteekende zich wendt tot UWEG Achtbare, met dringend en nederig verzoek, dat het UWEG Achtbare moge behagen het daarhenen te dirigeren (A.P.: ervoor te zorgen), dat de Diakenen van Obergum worden gelast om hem, ondergeteekende van eene woning te voorzien, opdat hij met zijne vrouw en vijf kinderen niet onder(den) b(l)oten hemel mogten bezwijken of omkomen.

Cornelis P. Haan

Het handschrift van deze brief is duidelijk anders dan dat van de ondertekening. Cornelis Haan moet de brief door iemand anders hebben laten schrijven.⁴¹

De gouverneur schrijft in zijn begeleidende brief:

Het is mij, bij de Lecture (A.P.: lezing) van dat stuk overgekomen, dat de Diakenie van Obergum zich in deze zaak welligt van ongeoorloofde handelingen heeft bediend, om van de alimentatie van dit hulpbehoevende gezin bevrijd te blijven, en wel, door in de eerste plaats in 1832 aan hetzelfde eene woning te weigeren, waarvan het gevolg geweest is, dat zekere Raang Klaassens Raangs te Bellingeweer deze lieden, nadat dezelve (A.P.: zij) reeds een dag onder den blooten hemel had doorgebracht zonder, zoo als het schijnt daarvoor eenige vergoeding te erlangen (A.P.: ontvangen), en dus uit enkele menschlievendheid, in een hut of stal, aan hem toebehoorende, heeft gehuisvest, terwijl zij Diakenen voorts nog op dit oogenblik, nu dit gezin deze hut weder zal moeten verlaten, weigeren, om hetzelfde (A.P.: dit gezin) inwoning te verschaffen, in de hoop, naar allen schijn, om de Diakenie, waaronder Bellingeweer ressorteert (A.P.: valt) op den duur met het onderhoud van deze personen te belasten.

Ten slotte verzoekt de gouverneur burgemeester Hopma om, in de lijn van het Koninklijk Besluit van 12 juli 1834, volgens welk besluit tegen dergelijke praktijken 'krachtdadige middelen' worden voorgeschreven, een nauwkeurig onderzoek in te stellen.⁴²

Wat opvalt in deze briefwisseling zijn natuurlijk de erbarmelijke omstandigheden waarin dit gezin leeft en de houding van zowel de gouverneur als de diakenen. Tevens blijkt dat de diakenen van Obergum, Ranum en Maarhuizen ervan verdacht worden de zorg voor een behoeftig gezin af te willen schuiven op de diaconie van de Hervormde Gemeente Winsum en Bellingeweer door tijd te rekken. Volgens C.P. Haan was de diaconie van Obergum tot die zorg verplicht, immers hij voldeed aan de eis van de wet uit 1818, omdat hij onafgebroken veel langer dan vier jaar daar gewoond had. Obergum, schrijft hij, was zijn domicilie van onderstand.

Zoals hierboven al aangegeven werd, ging er met de toepassing van de *Wet op het Domicilie van Onderstand* in de loop der

Gingende, Hadingh te Gauffen, Raang
aan hem te puenstrant op in voprij
behuurlyk hebba opgegege, en hooft
lingaaf in dera Sidel Kijnen de hebba
drijngt op enblaken dera woning
Looft dat hy in dera Uchter de verlijpenheid
Lich wouf tot de diaconen van Ober-
gum heeft verwaagd, welke Londen
eenige begroond of leden en te geve
heft teffens afvryzen. Alwaag
om de ondergeteekende de Lich wouf
tot Wille. J. H. Haan, met drijng
en nederig verzoek,
dat het Wille. J. H. Haan
een moag behagen
dat

het daarken de drie-
geren, dat de diaconen
van Obergum, wouf en
gelast, ofn hem een on-
dergeteekende van een
woning te voorzien, opdat
hy met zijne vrouw en
vijf kinderen niet onder
kosten hem el magten be-
zorgen of omkomen.
C. P. Haan

Gedeelte uit de brief van C.P. Haan aan de gouverneur.

jaren nogal eens iets mis. De wet was een bron van veel conflicten en andere moeilijkheden. Ook kwamen 'kwade praktijken' voor. Dit laatste was, zo dacht de gouverneur, mogelijk ook nu het geval en dus kwamen de diaconen van Obergum in het verdachtenbankje te zitten.

Op 1 juni 1835 heeft burgemeester Hopma zijn onderzoek voltooid en schrijft hij aan de gouverneur dat het verhaal van Cornelis Pieters Haan klopt, maar dat hij liever in het midden wil laten of de verdenking jegens de diaconie terecht is. Er zijn, zoals hij voorzichtig zegt, 'redenen', waarom de diaconie van Obergum 'alwaar zij domicilie van onderstand' hebben, Kornelis Pieters Haan en zijn gezin moet helpen met het vinden van een woning. Wel is het zo, dat het gezin al meer dan drie jaar in Bellingeweer woont en dat, mocht de zaak nog verder opgeschort worden, de diaconie 'redenen' zal hebben om de verantwoordelijkheid voor het gezin over te brengen naar de diaconie van Winsum en Bellingeweer en dat 'terwijl de Suppleant (A.P.: klager) thans werkelijk in zodanige positie verkeerd dat hij met zijn gezin hulp behoeft'. Over de afwijzing in 1832 is hij zekerder. De hulp was geweigerd, omdat de diaconie vond 'dat de Suppleant wanneer hij gezond was (bij gebrek waarvan

hij toen reeds een geruimen tijd vrije woning had genoten) wel in staat ware voor zich zelf te kunnen zorgen'. Burgemeester Hopma schrijft het hiermee eens te zijn, ware het niet dat de vrouw van K.P. Haan niet zoals haar man 'vlijtig en werkzaam' was, maar 'lui en vadzig van aard is, en de Suppleant een zwak en klein persoon zijnde zelf niet voor alles kan zorgen als moettende zich met kleine daglonen behelpen'. Uit de brief blijkt verder, dat het gezin niet, zoals de gouverneur veronderstelde, gratis in de hut van Raangs had gewoond maar huur had betaald 'tot op een gedeelte van het laatste jaar na'. De conclusie van burgemeester Hopma luidt, dat de diaconie van Obergum voor woonruimte moet zorgen 'echter zodanig dat de Suppleant daartoe ook bijdrage waartoe ik begrijp dat hij wel in staat is, en wanneer hij gezond blijft zich misschien geheel zelf zal kunnen redden'. Burgemeester Hopma besluit zijn brief met de opmerking dat het van belang is, dat dit gezin een woning kan krijgen, omdat 'niemand uit vrees voor wanbetaling dezelve iets wil verhuren'.⁴³

Het antwoord van de gouverneur van 6 juni 1835 is kort maar niet mis te verstaan. Hij dreigt de bepalingen van het Koninklijk Besluit van 12 juli 1834 'met volle gestrengheid' toe te passen op de diaconen, indien zij niet binnen een, door de burgemeester vast te stellen periode het in nood verkerende gezin van een woning hebben voorzien. De gouverneur acht het in dat geval duidelijk bewezen, dat de diaconen voornemens zijn het domicilie van onderstand op een ongeoorloofde manier naar elders te willen verplaatsen. Burgemeester Hopma dient de gouverneur binnen drie weken verslag uit te brengen.

Dan vinden de diaconen van Obergum het tijd worden om zelf een brief aan de gouverneur te schrijven. Op 25 juni 1835 schrijven zij:

De ondergeteekenden, Diaconen der Hervormde gemeente van

Dat zij hunne verpligting, om het gezin van Kornelis Pieters Haan voornoemd, in tijd van nood, van woning te voorzien, zeer wel gevoelen en den hulpbehoevenden en ongelukkigen gaarne naar hun vermogen willen onderstaan. - Zij erkennen de laatste aanwijzing, dat zij het laatste voornemen, den d. 23sten dezer eerst ter hunner kennisse gebracht, nemen de vrijheid en haasten zich met den meesten eerbied aan uwe Excellentie te kennen te geven, gelijk geschiedt bijdezen. Dat zij hunne verpligting, om het gezin van Kornelis Pieters Haan voornoemd, in tijd van nood, van woning te voorzien, zeer wel gevoelen en den hulpbehoevenden en ongelukkigen gaarne

Gedeelte uit de brief van de diaconen van Obergum aan de gouverneur d.d. 25 juni 1835.

Obergum door den Heer Burgemeester der gemeente Winsum gelast, om het gezin van Kornelis Pieters Haan, arbeider, wonende te Bellingeweer, eene woning te verschaffen, overeenkomstig aanschrijving van uwe Excellentie van den 6den dezer den 23sten dezer eerst ter hunner kennisse gebracht, nemen de vrijheid en haasten zich met den meesten eerbied aan uwe Excellentie te kennen te geven, gelijk geschiedt bijdezen. Dat zij hunne verpligting, om het gezin van Kornelis Pieters Haan voornoemd, in tijd van nood, van woning te voorzien, zeer wel gevoelen en den hulpbehoevenden en ongelukkigen gaarne

naar hun vermogen willen ondersteunen. Zij ontkennen de zwarte aantijging, dat zij het laakbare voornemen zouden hebben, om het domicilie van opgenoemd (A.P.: hierboven genoemde) gezin op eene ongeoorloofde wijze naar elders te willen overbrengen; maar zijn van oordeel, dat men Kornelis Pieters Haan met de zijnen de gemeente van Winsum wil doen verlaten, om niet te eeniger tijd onder de verplichting gebracht te worden, dat gezin onderstand te verschaffen.

Het komt den ondergeteekenden voor, dat men Uwe Excellentie verkeerdelijk onderrigt heeft aangaande den oogenblikkelijken nood van opgemeld huisgezin, daar hetzelfde wel degelijk voorzien is van eene behoorlijke woning, waarin dat gezin sedert meer dan twee jaren gehuisvest is geweest. Daarenboven meenen wij van goederhand (A.P.: uit betrouwbare bron) wel onderrigt te zijn, dat de verhuurders der woning van K. P. Haan geenzints wenschen, dat deze man met de zijnen dezelve verlaten.

Het geen egter, naar ons inzien, ons volkomen vrijwaart van de verplichting, om meergemeld huisgezin eene woning te verschaffen, is, dat K. P. Haan niet door ons kan gerangschikt worden onder het getal dergenen, die onderstand behoeven, aangezien hij, als dagloner, welk bedrijf hij dagelijks uitoefent, zeer wel in staat is, om zijne vrouw en slechts twee kinderen van het nodige te voorzien, in dezen tijd vooral, waarop de menigvuldig te verrigtene bezigheden op het platte land aan iederen arbeider overvloedig werk verschaffen. Indien wij toch aan eenen Haan eene woning verschaffen of onderstand verleen moeten, waar moet het dan henen met zoo vele andere arbeiders in deze gemeente, welke beswaard zijn met vrouw en zeven, ja meer kinderen? Waar met zoovele weduwen, met kleine kinderen belast, die egter met vergenoegde harten, zonder de Diakenie lastig te vallen, alléén door den arbeid hunner handen, zich een genoegzaam onderhoud verschaffen? De ondergeteekenden hebben het van hunnen pligt geacht, dit een en ander aan Uwe Excellentie medetedeelen, met vriendelijk verzoek, dat het Uwe Excellentie behagen moge, de lastgeving (A.P.: de opdracht namens de gouverneur) van den Heer Burgemeester der gemeente Winsum, betreffende K. P. Haan cum suis (A.P.: met de zijnen) op te heffen, en dat gezin te laten in status quo (A.P.: de toestand zoals deze is).

Hiermede hebben wij de eer met den meesten eerbied en hoogachting ons te noemen

K. G. Martini Boekhouder Diaken

H. R. Bruins Diaken⁴⁵

Uit deze reactie begrijpen we:

- dat deze diakenen van Obergum de beschuldiging afwentelen op de schouders van die van Winsum en Bellingeweer. Het zouden die diakenen zijn, die hun verantwoordelijkheid af willen schuiven;
- dat zij de hut een behoorlijk onderkomen, ja zelfs een 'woning' noemen;
- dat het gezin deze helemaal niet hoeft te verlaten;
- dat er slechts twee in plaats van vijf kinderen zijn;
- dat Cornelis Pieters Haan niet behoeftig is volgens de maatstaven van de diaconie van Obergum. Hij was hulpbehoevend toen hij ziek was, maar nu hij redelijk gezond is en werk heeft, wordt hij geacht voor zich en zijn gezin te kunnen zorgen.

Kortom: Er klopt volgens de Obergumer diakenen weinig of niets van het verhaal dat aan de gouverneur is verteld en eigen-

lijk vraagt Cornelis Pieters Haan teveel. Hij is redelijk gezond en valt dus niet onder degenen die als behoeftig worden beschouwd.

De gouverneur verzoekt burgemeester Hopma in zijn brief van 27 juni 1835 om hem zo spoedig mogelijk zijn 'berigt en consideration (A.P.: overwegingen) mede te deelen'.⁴⁶ Al op 29 juni schrijft burgemeester Hopma het volgende terug:

Ten gevolge en ter voldoening aan Uwe Exc. Missives (A.P.: brieven) van den 6 dezer maand N° 17 bij mij ontvangen den 9 dezer en van den 27 dezer N° 13 beide betreffende het verschaffen van eene woning aan Kornelis P. Haan en zijn gezin door de Diakonie van Obergum, heb ik de eer met terugzending van het bij laatstgemelde missive gevoegde Adres (A.P.: verzoek, betoog) van de Diakenen van Obergum ter dezer zake, Uw Exc. hieromtrent bij deze te dienen van berigt en Consideration, en wel:

Wat de eerstgenoemde missive belangt, dat ik voor ongeveer veertien dagen aan den Diaken Klaas Martini heb gezegd dat zij het gezin van Kornelis P. Haan van eene woning moesten voorzien daar Raang Klaassens Raangs hetzelfde niet langer wilde huisvesten en Haan op zichzelf van niemand eene woning te huur konde bekomen, dat er alzo momenteel een zaakzakeheid (A.P.: van direct belang) bestond dit gezin behulpzaam te zijn; en ik heb deze diaken toen aangeraden om daarover in overleg te treden met den landbouwer Klaas Egberts Zijlema te Winsum bij wien Haan in het werk is, en die mij gezegd had dat hij wekelijks zoo lang Haan bij hem werkt wel iets voor de huur wilde inhouden, opdat zij diakens zodoende met weinig opoffering zulks konden doen; dat ik Martini daarbij uiterlijk tot heden heb gegeven om mij daarvan kennis te geven ten einde Uwe Exc. hiervan te kunnen rapporteren waarvan de tijd als nu was geëxpireerd (A.P.: verstreken) dat Martini in den laatst verlopende week bij mij terug gekomen en gezegd heeft dat hij des zondags met den kerkenraad over deze zaak had gesproken en dezelve een afschrift van gedachte Uwe Exc. missive wenschte te hebben hetwelk ik hun dadelijk heb doen toekomen, waarop genoemde Martini mij voor korte dagen heeft bericht dat zij niet zo zeer ongenegen waren Kornelis Haan met zijn gezin te onderhouden doch zich deswegens aan Uwe Excellentie wilden adresseren.

Wat nu aangaat de laatstgenoemde missive van Uwe Exc. met het bedoelde adres, dat het onwaar is dat zij diakens eerst op den 23sten dezer kennis van mij bekomen hebben van meergedachte (A.P.: eerder genoemde) aanschrijving van Uwe Exc. de last aan dezelve inhoudende om Haan met zijn gezin eene woning te verschaffen maar dat zij misschien op dien dag het afschrift daarvan van mij hebben bekomen; dat ik mij gaarne onthoud iets te zeggen omtrent het voorneemen van de Diakenen van Obergum om zich te onttrekken van het onderstand dezes gezins gelijk ik bij mijn bericht van den 1e dezer N° 126 de eer had te kennen te geven, maar dat ik het ongepast vind van deze diakens om aan de Diakenen van Winsum beschuldigingen voortedragen en dat zij dat gezin Bellingeweer zoude willen doen verlaten ten einde eventueel van de verplichting tot onderhoud van hetzelfde ontslagen te blijven.

Dit vermoeden komt mij voor aan zijde der diakens van Obergum zeer ongegrond en onbetamelijk te zijn daar hiervoor geen schijn van bewijs bekend is en deze diakens geheel en al buiten de zaak zijn; Dat Uwe Exc. verkeerdelijk onderrigt zoude zijn

aangaande den oogenblikkelijken nood van opgemeld huisgezin, is een gezegde dat ik moet houden eene zijdelingsche beschuldiging tegen mij te zijn en ten einde mij daarvoor te regtvaardigen en met volkomen kennis van zaken te kunnen oordeelen heb ik mij heden morgen in persoon naar de woning van het onderhavige huisgezin begeven en bevonden dat hetzelfde geenzins eene behoorlijke woning heeft maar eene Hut, bevoorens eene stalling voor beesten zonder zolder met een paar groote deuren waarin de legersteden zijn opgeslagen, dat wel is te bewonen in de zomer doch bij strenge koude mij onbegrijpelijk is voor menschen bijzonder voor kinder uithouden, waarin wel is waar dit gezin twee jaren heeft doorgebracht doch alleenlijk uit nood omdat zij nergens anders eene woning konden bekomen, en waar toe de twee gematigde vrischer zaisoenen (A.P.: frissere seizoenen) hetzelfde niet weinig hebben begunstigd; daarna heb ik den verhuurder Raang Klaassens Raangs gevraagd of hij dit gezin wel in zijn Hut zou willen houden en niet wenschte dat Haan met de zijnen dezelve verliet, waarop denzelven mij verklaard heeft dat hij dezelve daarin volstrekt niet langer konde noch wilde houden omdat hij daar van ongerijf (A.P.: ongerief) had en geene betaling daarvoor bekam zoo dat hij genoodzaakt was dezelve daar uit te verdrijven indien er geene voorziening in kwam. Dat eindelijk (A.P.: tenslotte) de diakens van Obergum van meening zijn geene verpligting te hebben tot onderhoud van dit huisgezin als niet gerangschikt kunnende worden onder dengeenen die onderstand behoeven, houdt ik voor betrekkelijk waar te zijn gelijk ik de eer had bij mijn voormeld berigt aan Uwe Exc. mede te deelen, edoch ik houdt het even zeer waar dat facto (A.P.: feitelijk) dit huisgezin hulp behoeft, om reden Raangs hetzelfde niet langer kan noch wil huisvesten en het op zich zelf geene andere woning kan bekomen.

Om al het aangevoerde ben ik als nog van oordeel dat de Diakens van Obergum verpligt zijn aan het onderwerpelijke (A.P.: betreffende) huisgezin de hand te bieden tot bekoming van eene woning.⁴⁷

Het antwoord van de gouverneur volgt snel en is gedateerd op 3 juli 1835. Een gedeelte uit deze brief volgt hierna:

In aanmerking nemende, dat de burgemeester der gemeente Winsum verklaart dat het gemelde gezin in gevalle van behoefte moet worden gealimenteerd (A.P.: bedeed) door de diakenie der Hervormde gemeente te Obergum (hetwelk deze diakenie ook zelve erkend) zoomede, dat het gemelde gezin werkelijk gebrek heeft aan eene woning, en zonder behulp van het armenbestuur geene huisvesting kan bekomen; doch dat de diakenie van Obergum weigert om aan deze verpligting te voldoen op grond, dat dit gezin geenerlei ondersteuning zoude behoeven.

Overwegende dat uit de geheele toedragt dezer zaak duidelijk doorstraalt eene laakbare poging van de diakenen voornoemd, om, door aan dit gezin, hetwelk reeds twee jaren in eene hut heeft gewoond, die voor onbewoonbaar moet worden gehouden, verder de zoo zeer benodigde huisvesting te onzeggen, de last van het onderhoud van hetzelfde te laden op de schouders der diakenie van de Hervormde gemeente van Winsum en Bellingeweer, onder welk ressort hetzelfde nu reeds meer dan drie jaren woont, en dat deze omstandigheid nog duidelijker geblijkt, uit het door de diakenie van Obergum aan den Gouverneur ingediende rekest (A.P.: verzoekschrift), als zijnde nagenoeg alle

daarin door de remonstranten (A.P.: verweerders), tot hunne regtvaardiging aangevoerde gronden bevonden geheel onwaar te zijn.

Vervolgens wijst de gouverneur nogmaals op het Koninklijk Besluit van 12 juli 1834. Hij heeft, volgens dit besluit, de opdracht er nauwkeurig op toe te zien, dat dergelijke ongeoorloofde middelen om artikel 3 van de *Wet op het Domicilie van Onderstand* te ontduiken, niet zullen worden aangewend. Voor het geval hij mocht ontdekken, dat er toch doorgedaan wordt met de bedoelde praktijken, dan dienen onmiddellijk de Departementen van Binnenlandse Zaken en van Justitie op de hoogte gebracht te worden.

De gouverneur besluit tenslotte om:

1e zonder verder regard (A.P.: acht) te slaan op het adres van de diakenie van Obergum, te bepalen, dat de onbedeelde inwoning van Cornelis Pieters Haan te Bellingeweer moet geacht worden te zijn opgehouden vanaf het oogenblik, dat hij zich, na dat hem zijne woning te Bellingeweer was opgezegd ter bekoming van huisvesting aan de diakenie der hervormde gemeente van Obergum heeft gewend.

2e te handhaven de door den Burgemeester van Winsum aan de meer gemelde diakenie gegevene last, om het meergenoemde gezin van woning te voorzien, en dezelve diakenie over zulks aanteschrijven, om op hare verantwoordelijkheid, onverwijld op den ontvangst dezer aan dit gezin huisvesting te verschaffen, op zoodanigen voet als ten genoegen van den Burgemeester voornoemd zal zijn; alles met last op den burgemeester van Winsum, om, uiterlijk binnen den tijd van acht dagen na ontvangst van dit besluit, aan den Gouverneur rapport te doen nopens hetgeen ter executie (A.P.: uitvoering) van hetzelfde besluit door de diakenie van Obergum zal zijn verrigt, op dat door den Gouverneur in gevalle van verdere onverhoopte weigerachtigheid van die diakenie ten deze zoodanige maatregelen zullen kunnen worden genomen, als door de menschelijkheid zullen worden gevorderd, en als bij het voorschrevene Koninklijke besluit worden aan de hand gegeven.⁴⁸

Op 13 juli 1835 tenslotte kan de burgemeester aan de gouverneur schrijven, dat de diakenen van Obergum bereid zijn om Cornelis P. Haan en zijn gezin huisvesting te geven in het armenhuis te Obergum en dat hij, de burgemeester, zijn goedkeuring hieraan heeft gegeven.⁴⁹

Wat C.P. Haan zelf betreft, hij heeft de wegen bewandeld die destijds voor hem openstonden. De mogelijkheid om een verzoek om hulp bij de provinciale overheid in te dienen was in de grondwet van 1815 vastgelegd.⁵⁰ Nadat C.P. Haan zijn verzoek had ingediend, heeft hij waarschijnlijk niet veel anders kunnen doen dan afwachten, hoe er over hem en de zijnen werd beslist en hoe er over hun hoofden heen werd gekissebist. Het is de vraag of zij van dit laatste iets hebben gemerkt. Het armenhuis waar zij naar toe konden is vermoedelijk het al eerder genoemde diaconiehuis geweest, dat ongeveer op de locatie Oosterstraat 26 heeft gestaan.

In het geval van Cornelis Pieters Haan ging het kennelijk om een man met een broze gezondheid, die daarom, vanwege zijn onzekere inkomsten, nergens een woning kon huren. Wat precies de redenen voor de weigering van de diakenen was,

wordt uit de brieven niet echt duidelijk, want wat waren hun maatstaven? Voor de diakenen, maar ook voor burgemeester Hopma was het feit, dat de vrouw van Cornelis Pieters Haan, zoals ze zeiden, lui en vadsig was, een punt van overweging. Het zou daarom kunnen zijn, dat de diakenen vonden, dat zij mede verantwoordelijk was voor de toestand waarin het gezin verkeerde. Met andere woorden: de diaconiefondsen waren bedoeld voor diegenen die buiten hun schuld in behoeftige omstandigheden waren geraakt, terwijl de diakenen erop toe moesten zien dat er geen misbruik van de gaven werd gemaakt. Naar alle waarschijnlijkheid zijn dit echter toch niet de doorslaggevende redenen voor de afwijzing geweest, immers, het gezin was al eerder kosteloze inwoning verschaft ten tijde van de ziekte van Cornelis Haan.

Ook kan hierbij hebben meegespeeld dat de diaconiefondsen, zoals vaker gebeurde in die tijd, zeker ook in de provincie Groningen, in verval waren geraakt en dat de eisen tot bedeling waren aangescherpt.⁵¹ Interessant is het overigens hierbij aan te tekenen dat aan het einde van de achttiende eeuw een van de kritiepunten op de kerkelijke armenzorg was, dat de diaconieën te gemakkelijk bedeedden en daarmee luiheid en ledigheid bevorderden.⁵²

Van doorslaggevende betekenis moet zijn geweest dat Cornelis Haan, toen hij bij de diaconie aanklopte redelijk gezond was en werk had bij een boer. Met andere woorden: de weigering lag in de lijn van de traditie waarin zieken een kans hadden op bijstand van de kerkelijke armenzorg. Gezonde en jonge mensen werden, zeker op het platteland, nauwelijks bedeed. Zij werden geacht voor zichzelf te kunnen zorgen.⁵³

De burgemeester vond, in tegenstelling tot de diakenen, de woonsituatie van het gezin en de omstandigheid dat zij nergens een woning konden huren, van doorslaggevend belang. Dit gold ook voor de gouverneur, die de diakenen verplichtte om het gezin onderdak te verschaffen.⁵⁴

A. Pieterman

Noten

¹ Groninger Archieven, Archief van de Hervormde Gemeente Winsum (toegangsnummer 333) inv. nr. 192, Consistoriaal boek. Groninger Archieven, Archief van de Hervormde Gemeente Winsum (toegangsnummer 333) inv. nr. 228 (1817-1832), Registers van uitgaven van de diaconie.

² Op basis van het jaarlijks op te geven bevolkingsoverzicht, onderscheiden naar godsdienstige gezindte aan het College van Toezicht in de Provincie Groningen. Archieven van de gemeente Winsum, inv. nr. 1262, Staten van inwoners naar hun godsdienstige gezindte.

³ Sas, N. C. F. van (2004), pp. 41-43.

⁴ Melief, P. B. A. (1955), pp. 58-73.

⁵ Grondwet 1815, hoofdstukken 3 en 4. Zie ook: Nieland, K. (1954).

⁶ Hooijer, C. (1846), pp. 14-15. Een aanzet hiertoe was al tijdens de regeringsperiode van de broer van Napoleon Bonaparte, koning Lodewijk, gegeven. Zie: Hooijer, C. (1865), p. 15.

⁷ Dit gold ook voor de Colleges van de provincies Zuid- en Noord-Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Drente en Gelderland. Zie: Hooijer, C. (1846).

⁸ Hooijer, C. (1846), p. 24.

⁹ Artikel 228 van de grondwet.

¹⁰ Melief, P. B. A. (1955), p. 94.

¹¹ Melief, P. B. A., pp. 106-107.

¹² *Reglement voor het bestuur van het platteland der Provincie Groningen* van 7 mei 1819, artikel 6 en artikel 21 van het *Reglement op het Bestuur der gemeenten ten plattenlande* van 23 juli 1825.

¹³ Artikel 62.

¹⁴ Artikel 1.

¹⁵ Artikel 3.

¹⁶ Artikel 13.

¹⁷ Koninklijk Besluit van 17 januari 1822 n° 101 (In: Bijvoegsel tot het Staatsblad, deel 9, 2e stuk, 1822) en Koninklijk Besluit van 27 november 1831 n° 91 (In: Luttenberg, G. (1837).

¹⁸ Melief, P. B. A. (1955), Hoofdstuk 5.

¹⁹ Artikel 16 en 18 van het reglement van 1 januari 1833.

²⁰ Melief, P. B. A. (1955), *De strijd om de armenzorg in Nederland 1795-1854*, passim. Hierbij plaats ik de kanttekening, dat Melief met name de discussies op regeringsniveau heeft onderzocht en nauwelijks inhoudelijk ingaat op de door hem wel gesignaleerde problemen op het niveau van de lokale armverzorgers.

²¹ Artikelen 63 t/m 70 van het *Reglement op de administratie der kerkelijke fondsen, en de kosten van den eeredienst, bij de Hervormde Gemeenten in de Provincie Groningen* van 2 juli 1820.

²² Brief d.d. 1 februari 1828. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 16, Ingekomen stukken, 1828.

²³ Brief d.d. 18 februari 1828. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 16, Ingekomen stukken, 1828.

²⁴ Brief d.d. 27 maart 1828. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 16, Ingekomen stukken, 1828.

²⁵ Brief d.d. 16 april 1828. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 146, Minuten van verzonden stukken, 1828 Brief d.d. 22 mei 1828. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 16, Ingekomen stukken, 1828.

²⁶ Groninger Archieven, Archief van de Hervormde Gemeente Winsum (toegangsnummer 333) inv. nr. 31, Acte en Lidmaatboek van Winsum.

²⁷ Brief d.d. 22 januari 1835. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 23, Ingekomen stukken, 1835.

²⁸ Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 23, Ingekomen stukken, 1835.

²⁹ Dispositie d.d. 26 februari 1835, n° 72. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnummer 175) inv. nr. 153, Minuten van verzonden stukken, 1835.

³⁰ Missive van het plaatselijk bestuur aan het *College van Toezicht* d.d. 6 april 1835. Archief van de gemeente Winsum, Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 198, Brievenboek uitgaande stukken van de schout, 1833 dec. 2 – 1837 juni 28.

³¹ Missive van G. W. Goltz van der Tuuk namens de kerkenraad aan het College van Toezicht d.d. 14 april 1835. Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal *College van Toezicht* (toegangsnummer 175) inv. nr. 23, Ingekomen stukken, 1835.

³² Missive van het College van Toezicht aan de kerkenraad van Winsum-Bellingeweer, d.d. 22 april 1835. Groninger Archieven,

Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnr. 175) inv. nr. 23, Ingekomen stukken, 1835.

³³ Groninger archieven, Archief van de Hervormde Gemeente Winsum (toegangsnr. 333) inv. nr. 31, Acte en Lidmaatboek van Winsum.

³⁴ Buursma, A. (2009), p. 59.

³⁵ Paping, R. (2007), pp. 202-203. Zijn voorganger, Stephanus Hendericus Numan, bleef tijdens diens bestuursperiode heelmeester in Winsum. Dit blijkt uit tal van brieven uit het archief van de gemeente Winsum, waarin sprake is van Numan in zijn functie van heelmeester. Afgaande op het *Reglement op het Bestuur der gemeenten te platten lande* van 23 juli 1825 moet zo'n combinatie geen uitzondering zijn geweest. Het reglement geeft expliciet een aantal functies en beroepen aan die niet verenigbaar werden geacht met het ambt van burgemeester. Hieronder vielen de functie 'Van Leeraar bij eenige Godsdienstige Gezindheid', die 'Van onderwijzer der jeugd', 'korenmolenaar, brood- of meel-verkooper, en die van herbergier of tapper'. Zie artikel 6 en 7 van het genoemde reglement.

³⁶ Vanaf 1848 heette de functie van gouverneur Commissaris des Konings. G. B. Hopma was zeker in 1815 al gemeentesecretaris en vanaf januari 1820 assessor geweest. Vanaf 31 juli 1830 had hij burgemeester Numan vervangen wegens diens ziekte en overlijden op 23 oktober 1830. (Archieven van de gemeente Winsum, Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 21, Register van notulen van vergaderingen van schout en assessoren 1822-1830). Aansluitend hierop was G. B. Hopma burgemeester van de gemeente Winsum tot 1 januari 1862. (Archieven van de gemeente Winsum, Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 25, Register van notulen van vergaderingen van schout en assessoren 1857 – 1865 sept. 22).

³⁷ Groninger Archieven, Archief van de Hervormde Gemeente Winsum (toegangsnr. 333) inv. nr. 31, Acte en Lidmaatboek van Winsum.

³⁸ Groninger Archieven, Archief van het Provinciaal College van Toezicht (toegangsnr. 175) inv. nr. 429, Ingekomen stukken houdende opgave van de samenstelling van de colleges van kerkvoogden en notabelen, 1835.

³⁹ Een klein detail: G. B. Hopma heeft pas op 47-jarige leeftijd belijdenis gedaan, namelijk op 6 september 1835, vlak voordat hij tot kerkvoogd zou worden benoemd. Groninger Archieven, Archief van de Hervormde Gemeente Winsum (toegangsnr. 333) inv. nr. 31, Acte en Lidmaatboek van Winsum.

⁴⁰ Grondwet 1815, artikel 161.

⁴¹ De letters tussen haakjes zijn door mij toegevoegd. Het gaat hier waarschijnlijk om foutjes van de schrijver van de brief.

⁴² Beide brieven in: Groninger Archieven, Archief van de Gouverneur in de provincie Groningen (toegangsnr. 800) inv. nr. 2561, Ingekomen en minuten van uitgaande stukken, 1835 mei 18-19.

⁴³ Archieven van de gemeente Winsum: Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 198, Brievenboek uitgaande stukken van de schout, 1833 dec. 2 – 1837 juni 28.

⁴⁴ Archieven van de gemeente Winsum: Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 59, Ingekomen stukken 1835. Volgens het KB d.d. 12 juli 1834 diende de gouverneur, indien ontdekt werd dat er onbehoorlijke middelen aangewend werden om de vierjarige inwoning te voorkomen, onmiddellijk de Departementen van Binnenlandse Zaken en van Justitie inlicht te worden. Het KB is te vinden in Luttenberg, G. (1837).

⁴⁵ Groninger Archieven, Archief van de Gouverneur in de provincie Groningen (toegangsnr. 800) inv. nr. 2582, Ingekomen en

minuten van uitgaande stukken, 1835 juni 26-27.

⁴⁶ Groninger Archieven, Archief van de Gouverneur in de provincie Groningen (toegangsnr. 800) inv. nr. 2582, Ingekomen en minuten van uitgaande stukken, 1835 juni 26-27.

⁴⁷ Archieven van de gemeente Winsum, Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 198, Brievenboek uitgaande stukken van de schout 1833 dec. 2 – 1837 juni 28.

⁴⁸ Archieven van de gemeente Winsum, Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 59, Ingekomen stukken 1835.

⁴⁹ Archieven van de gemeente Winsum, Archief van het Gemeentebestuur, inv. nr. 198, Brievenboek uitgaande stukken van de schout 1833 dec. 2 – 1837 juni 28.

⁵⁰ Artikel 161.

⁵¹ Melief, P. B. A. M., pp. 100-101.

⁵² Melief, P. B. A. M., pp. 7 en 10.

⁵³ Paping, R. (1995), p. 147.

⁵⁴ In een of meer volgende artikelen hoop ik diverse andere aspecten en problemen betreffende de armenzorg in Winsum en omgeving verder uit te werken.

Literatuur

Buursma, A., *"Dese bekommerlijke tijden". Armenzorg, armen en armoede in de stad Groningen, 1594-1795* (Assen 2009).

Formsmas, W. J., *De vorming der Groninger gemeenten* (Groningen 1951).

Hooijer, C., *Kerkelijke wetten voor de Hervormden in het Koninkrijk der Nederlanden* (Zaltbommel 1846).

Hooijer, C., *Oude kerkordeningen der Nederlandse Hervormde Gemeenten (1563-1638) en Het Concept-Reglement op de organisatie van het Hervormde kerkgenootschap in het koninkrijk Holland (1809)* (Zaltbommel 1865).

Luttenberg, G., *Vervolg op het Groot Plakkaatboek of Verzameling van Wetten betrekkelijk het openbaar Bestuur in de Nederlanden*. Deel: Armwezen (Zwolle 1837).

Melief, P. B. A., *De strijd om de armenzorg in Nederland 1795-1854* (Groningen 1955).

Nieland, K., *Beknopt overzicht van I: de samenstelling en de wijze van verkiezing van de leden van de Eerste en Tweede Kamer; de Provinciale Staten en de Gemeenteraden vóór 1848, II: De ontwikkeling van het kiesrecht sedert 1848* (1954).

Paping, R., *"Voor een handvol stuivers". Werken, verdienen en besteden: de levensstandaard van boeren, arbeiders en middenstanders op de Groninger klei, 1770-1860* (Groningen 1995, Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut).

Paping, R., 'Bevolking en beroep: Winsum van de zestiende tot de twintigste eeuw', in: *Winsum 1057-2007*, R. Alma, H. Bolhuis, A. Galema, A. Rinzeema, J. Tersteeg (red.) (Winsum 2007, Stichting Historische Uitgaven Winsum- Obergum).

Rooden, P. van, *Religieuze regimes. Over godsdienst en maatschappij in Nederland, 1570-1990* (Amsterdam 1996).

Sas, N. C. F. van, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam University Press 2004).

Oproep aan alle leden om Winsums historisch beeld- materiaal te helpen digitali- seren en beschrijven

Vanaf 2009 kunt u via de internetsite www.beeldbankgroningen.nl van vele gemeentes in de provincie Groningen de prachtigste oude foto's zoeken, bekijken, bestuderen en, als u dat wilt, eventueel bestellen. De Beeldbank Groningen is een gezamenlijke website van RHC Groninger Archieven en gemeenten, waterschappen, musea, historische verenigingen en andere instellingen in de provincie Groningen die een fotocollectie of ander beeldmateriaal beheren.

De beeldbank is momenteel nog in opbouw. Er komen voortdurend afbeeldingen bij die samen een uniek beeld geven van Groningen. Ook de dorpen van Winsum horen hier natuurlijk bij.

Op aandringen van de historische kringen binnen onze gemeente en de gemeentelijke erfgoedcommissie i.o. heeft het gemeentebestuur van Winsum zich onlangs geabonneerd op de Beeldbank.

Het bestuur van de Historische Vereniging Winsum-Obergum heeft onder andere voor het scannen en beschrijven van het historische beeldmateriaal uit de vroegere gemeente Winsum onlangs een gezellige werkruimte gehuurd op de eerste etage van het Jacobijnenhuis. Deze ruimte zal ook gebruikt worden voor vergaderingen van bestuur, redactie en werkgroepen, de opslag van ons archief, een kleine bibliotheek en diverse andere bezigheden.

Wij zijn nu op zoek naar geïnteresseerde leden die het leuk zouden vinden een of meer avonden in de week of in het weekend als vrijwilligers in de werkruimte een begin te maken met het beschrijven en digitaliseren van enkele collecties van oude foto's uit de Winsumer dorpen.

Via de e-mail van ons Infobulletin kunt u zich hiervoor aanmelden (zie colofon). Inmiddels hebben al vijf leden hun vrijwillige medewerking toegezegd.

Graag ontvangen wij uw opgave voor 31 december as., want aan uw onmisbare medewerking gaat een korte instructieve cursus vooraf, die door de Beeldbank zal worden georganiseerd op de Groninger Archieven (Cascadeplein Groningen). De vereniging zal zorg dragen voor de beschikbaarheid van de benodigde apparatuur (pc, scanner) en een kopje koffie of thee op z'n tijd.

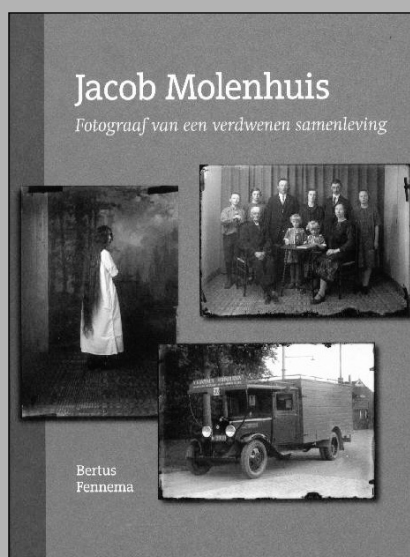
Mocht u nog twijfelen, klik dan eens op 'Zoek' op de website www.beeldbankgroningen.nl en vul dan 'Winsum' in. Je weet niet wat je nu al ziet.

Namens het bestuur,
Jacques Tersteeg
voorzitter.

Boekbespreking

Jacob Molenhuis

Fotograaf van een verdwenen samenleving

Omslag van het boek Jacob Molenhuis.
Fotograaf van een verdwenen samenleving.

Voorbeeld van
één van de mar-
kante portretten.
Op de foto Klaas
Hoogakker; ver-
koper van vis,
sinaasappelen en
citroenen te
Leens.

Ongeveer 60 jaar lang was Jacob Molenhuis fotograaf op het Hogeland (Noordwest Groningen). Zijn hoofdberoep was rijwielhandelaar en fietsenmaker. Hij oefende dit bedrijf uit in het dorpje Kruisweg (een buurdorp van Leens). Molenhuis werd geboren in 1894 en overleed in 1987. Hij trouwde in 1923 met Nieskje de Vries. Uit het huwelijk werden twee zoons geboren.

De schrijver van het boek *Jacob Molenhuis Fotograaf van een verdwenen samenleving* is Bertus Fennema, geboren en getogen in Leens. Fennema is thans burgemeester van de gemeente Zuidhorn. Voor Fennema en voor veel mensen in het Marnegebied was Molenhuis een begrip.

Had je een pasfoto nodig of een fiets, dan was Molenhuis het adres.

Molenhuis maakte niet alleen pasfoto's, maar ook veel familiefoto's. Het aantal liep in de tienduizenden. Hij legde met zijn oeuvre op een indringende wijze een tijdsbeeld vast van een samenleving die in de eerste helft van de twintigste eeuw op het platteland bestond.

Het boek over Jacob Molenhuis bevat ruim 125 bladzijden en honderden foto's in zwart-wit. Het fotoarchief van Molenhuis had als drager een glasplaat. De glasplaten-camera kocht hij in 1916. In november 1972 gebruikte hij die camera voor het laatst. Waarschijnlijk heeft hij meer dan

30000 glasplaatnegatieven gemaakt, waarvan een voldoende aantal bewaard is gebleven. Op de zolderverdieping van zijn in 1923 gebouwd woon/winkelpand, annex werkplaats, richtte Molenhuis een donkere kamer (doka) en een studio in.

Fennema heeft in zijn boek een fraai overzicht gemaakt van het vroegere gehucht Molenhuizen en de wijde omgeving (De Marne). De fotograaf dankt zijn naam ook aan dat gehucht.

Op de fraaie harde omslag van het boek staat ondermeer: 'Hij fotografeerde duizenden mensen, van arbeider tot hereboer en wist hun persoonlijkheid ongenadig te vangen in een portret. Zo'n zesduizend glasnegatieven zijn bewaard gebleven. De foto's geven een indringend beeld van een verdwenen samenleving. De uitgave vormt een eerbetoon aan deze fotograaf, die gezien mag worden als een van de cultuurdragers van zijn geboortestreek'.

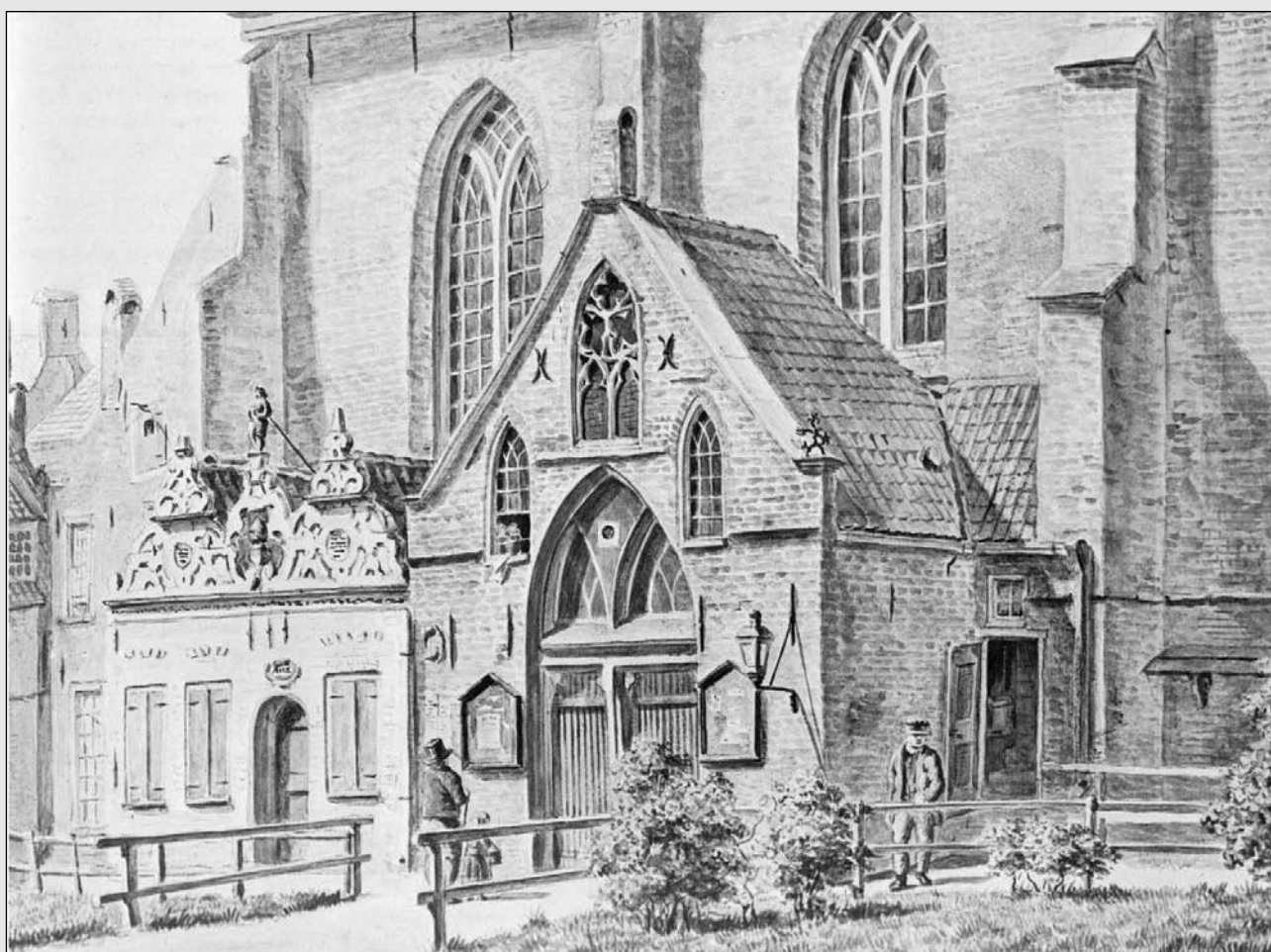
Het fraaie boek is in 2009 gedrukt door Uitgeverij Noordhoek (ISBN 978 90 330 08412; nur 653/641). Prijs: € 17,95.

Van harte aanbevolen!

Joh. Huitsing

De geschiedenis van de armenzorg in de stad Groningen in de periode tussen 1594 - 1795

Samenvatting van de lezing door dr. Albert Buursma, gehouden tijdens de jaarvergadering van 23 maart 2010

Het voorportaal van de Martinikerk met links daarvan het in 1858 afgebroken Boter- en broodhuisje. Potlood en aquarel door J. Ensing, 1837 (Collectie RHC Groninger Archieven, toeg. 1536, inv. nr. 3419).

Inleiding, vraagstelling en methode

Dhr. Buursma zet aan het begin van zijn lezing uiteen wat de vraagstelling van een dergelijke studie omvat. Allereerst: wie waren de armen, hoe moet de situatie van armoede in vergelijking tot die van nu worden gedefinieerd en hoe was de armenzorg georganiseerd?

Een vergelijking van het verleden met de situatie in onze dagen laat eigenlijk twee hoofdlijnen zien namelijk:

- a. sterke toename van armoede was veelal het gevolg van crisissituaties, die zonder meer vergelijkbaar zijn met die van vandaag. Bij de oplossing van het armoedeprobleem werd/wordt veelal gekozen voor het principe 'eigen mensen eerst',
- b. in de loop van de eeuwen heeft er een sterke centralisatie

plaatsgevonden van de voorzieningen, die vanouds werden vervuld door de plaatselijke kerk(-en) en thans geheel in handen zijn van de overheid (gemeenten, met daaraan gelieerde instellingen als het CWI (Centrum voor Werk en Inkomen).

Een armlastige kon een fatsoenlijke bedelaar zijn, doordat hij vanwege een lichaamsgebrek niet kon werken, zodat hij was aangewezen op de financiële of materiële ondersteuning, die bekend staat als 'bedeling', d.w.z. het verschaffen van een ontbrekend welvaartsdeel.

In Groningen vond de bedeling aanvankelijk onder meer plaats door het uitdelen van brood vanuit het zgn. boter- en broodhuisje, aan de zuidwestzijde van de Martinikerk. Na de Reductie was aanvankelijk de 'gereformeerde' (= Hervormde) diaconie

het 'algemene vangnet' voor armen. Later kwamen daar diaconieën van andere religieuze denominaties bij. Sinds de Franse Revolutie is de overheid meer in de plaats getreden van de vroegere hervormde staatskerk. (Het boter- en broodhuisje werden afgebroken in de negentiende eeuw, zijn bij de jongste restauratie weer herbouwd).

De bedeling vond ten dele plaats in de vorm van contant geld, met daarnaast eerste levensbehoeften als kleding, voedsel en brandstof. Soms bestond ze ook uit hulpmiddelen..

De armenzorg was een zaak van de verschillende kerken in de stad. De organisatie geschiedde per kluft. De vroegere stad binnen de wallen was daartoe verdeeld in een aantal kluften of wijken, waarvan het aantal door stadsuitbreiding toenam. Ieder half jaar werd middels een bemonstering onderzocht wie voor de bedeling in aanmerking kwam.

De organisatie van de armenzorg in de zeventiende en achttiende eeuw blijkt verrassende overeenkomsten te vertonen met de huidige opzet van bijstand. Zo is het mogelijk om de meeste vragen van een vrij recent aanvraagformulier van het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI) in te vullen met de gegevens uit de achttiende eeuwse administratie van de Groninger diaconie uit het verleden.

De vergelijking van het hedendaagse aanvraagformulier van het CWI met de gegevens uit vroegere tijd wordt door Buursma vervolgens nader uitgewerkt in de volgende rubriekjes.

1. Persoonsgegevens: naam, adres, woonplaats, geboortedatum en -plaats etc.

Voor de invoering van de burgerlijke stand (d.w.z. voor de Napoleontische tijd) had niet iedereen een vaste achternaam. Men gebruikte patroniemen: Jan Pieters noemde zijn zoon bijv. Piet Jans(en). In de kerkadministratie vindt men naamlijsten met de uitkering: Jan Mulder 6 st. (stuiver) + 1 brood, daaronder Hebeltje Pieters of zelfs "Oompje", wanneer geen exacte naam van de persoon bekend was.

Nauwkeurige geboortedata en leeftijden van de bedeelden in de achttiende eeuw zijn moeilijk te achterhalen, omdat vaak alleen de doopdatum van de betrokkene werd vermeld. Ook adressen had men niet: alleen de naam of het nummer van de kluft met de vermelding van een kamer, in het geval de bedeelde inwoonde in een groter huis. Vele armen woonden in stegen en gangen. Vooral de negende kluft groeide in de tweede helft van de achttiende eeuw uit tot een soort van sloppenwijk.

Om voor bedeling in aanmerking te komen moest men bij komst van elders minstens acht jaar in de stad hebben gewoond of er geboren zijn. Bij twijfel werd de zgn. burenenverklaring toegepast, waarbij vier naaste burenen gezamenlijk verklaarden, dat zij bijvoorbeeld zeventien jaar naast de bedeelde persoon hadden gewoond.

2. Burgerlijke staat: alleenstaand, gehuwd, weduwe/weduwnaar etc.

Voorbeelden van alleenstaanden waren bijvoorbeeld een weduwnaar of weduwe dan wel een gehuwde, waarvan de echtgenoot ver weg overzee diende, vaak in een kolonie zoals Indië. Opmerkelijk was dat trouwen voor een bedeelde alleen mogelijk was na toestemming van de diaconie.

3. De samenstelling van de huishouding

Woonde de bedeelde alleen, dan was het tarief 40 cent per week, bij inwoning bij familie 20 cent per week, samenwoning

met een andere bedeelde 15 cent per week.

Waren vader en moeder afkomstig uit verschillende kluften, dan moest ieder in de eigen kluft gaan aanvragen. In een uitzonderlijk geval was er sprake van een kind, waarvoor werd geloot in welke kluft het moest worden opgenomen.

4. Aantal te bedelen gezinnen en het aantal te verzorgen kinderen per gezin

Het aantal gezinnen, dat bedeling ontving, was een afhankelijk van de tijd (jaar, seizoen, werkgelegenheid, voedselschaarste). Er werden soms 550 gezinnen ondersteund.

5. Huisvestingsituatie, woonlasten

Armoede kwam uiteraard veel voor in krottenbuurten. In dit verband komen namen voor als de Lattensteeg, de Molenstraat, de Mussenstraat, de Raamstraat, de Driemolendrift en de Kruithuisgang. De meeste bedeelde gezinnen hadden slechts een 'kamer', een eenkamerwoning, ter beschikking.

De woonlasten zijn procentueel enigszins met hedendaagse prijzen

Een blinde bedelaar met zijn zieke, verlamde leprozenvrouw en kind op de rug. Aan een koord om zijn middel is een kalabasvormige pelgrimsfles bevestigd, alsmede de ketting waaraan de hond loopt. De vrouw heeft een klepper in haar rechter- en een bedelnap in het linkerhand. Tekst spreukband: 't Sijn ellendige beenen, die Armoee moeten draegen'. Grisaille van Adriaen van der Venne (1598-1662) (Museum Boymans-Van Beuningen; overgenomen uit Magdi Toth-Ubbens, Verloren beelden van miserabele bedelaars. Leprozen-armen-geuzen [Lochem/Gent 1987] 70).

zen te vergelijken. In de boeken worden bedragen genoemd van zes tot elf stuivers per week.

6. Beroep of dienstbetrekking

Bedeelden in loondienst ontvingen veelal een aanvulling op het weekloon, terwijl zelfstandigen, zoals bijvoorbeeld een wever, ook wel werden voorzien van hulpmiddelen of van benodigd gereedschap (een spinnewiel of haspel). Voor diegenen, die

Eenvoudige huisjes: 'Aan de oude stadswal' (ter plaatse van de huidige Herebinnensingel) na de slechting van de wallen. Geleurde tekening door J. Ensing, 1881 (Particuliere collectie, overgenomen uit Schuitema Meijer; Album van Oud-Groningen [Groningen 1976] 71).

geen werk hadden of konden krijgen werd werkverschaffing geregeld. Hiertoe werd in 1780 in de Haddingestraat een werkhuis gesticht, waar men vooral in de winter werk kon vinden. Bedeelden ontvingen een aanvulling in de vorm van stukloon (per geproduceerde eenheid) plus een bonus.

7. Het al of niet opgenomen zijn in een inrichting (tehuis of gasthuis)

Groningen kende een groot aantal gasthuizen als ouderdagvoorziening voor bv. weduwen. Bekende gasthuizen zijn het Peperen Pelstergasthuis, De Mepschegasthuis en het St Anthoniegasthuis aan de Rademarkt. In het Pelstergasthuis kreeg men 1 brood en boter per 14 dagen; in het de Mepsche gasthuis 1 st. per week, terwijl in het St. Anthoniegasthuis zelfs een tafeltje-dekvoorziening was. De oudste gasthuizen waren aanvankelijk gesticht voor verzorging van zieken of pelgrims, de latere, zoals het Anna Varwergasthuis voor behoeftige weduwen, veelal gekoppeld dan aan een bepaalde kerkelijke gezindte. Buursma wijst er in dit verband op dat het belangrijk is vast te stellen dat de bedeling toentertijd geen uniform systeem was, zoals in onze dagen.

8. Zie onder bij 17

9. Overige inkomsten (pensioenuitkeringen, neveninkomsten, bedelen)

Tot de neveninkomsten behoren de soldij van militairen, uitkering in geval van blijvende invaliditeit ten gevolge van krijgsgeweld. In dergelijke gevallen werden 20-25 stuivers per week uitgekeerd.

Ook met inkomsten, verkregen door bijvoorbeeld op straat te bedelen, werd rekening gehouden om de hoogte van de uitkering te bepalen. Zo is het geval bekend van een zekere Barber (24 jaar oud zijnde), moeder van drie kinderen, die geacht wordt te bedelen, terwijl Geert Roels juist verboden wordt om als bedelaar op te treden. Hieruit blijkt, dat de 'markt' voor het bedelen ook toen niet onbeperkt groot was.

10. Bezittingen

Van vele bedeelden is bekend wat zij aan persoonlijke bezitting hadden. Deze kunnen bestaan uit: meubilair (stoelen, tafels), textiel (kussen, lakens, peluwen), huisraad (emmers, potten en pannen) en kunstvoorwerpen (schilderijen, serviezen etc.).

De opgestelde lijsten waren soms zeer uitvoerig en vermeldden onder meer zaken als pannenkoekenpan, spiegel, steengoed, spinnewiel, theepot, koffiepote, schilderij, boeken, beeldjes en Bijbels. Merkwaardig is dat klokken niet in de lijst werden opgenomen, maar glasgordijnen wel.

11. Schulden

Vroegere schulden konden het gebruik van een woonkamer bezwaren. Voorbeelden zijn bekend van huurschulden, oplo-

pend tot wel honderd gulden. Ook werd genoteerd of men objecten bij de lommerd of de bank van lening had gestald. Van de bezittingen van bedeelden werd sowieso een boedelbeschrijving opgemaakt, omdat de bezittingen bij overlijden vervielen aan de diaconie.

12. Scholing van kinderen

Voor weeskinderen was er onderwijs. Jongens gingen meestal in de leer bij iemand om een ambacht te leren. Meisjes leerden over het algemeen huishoudelijke taken te verrichten om 'op dienst' te gaan. Maar ook kinderen van bedeelden kregen onderwijs, waarvan de nadruk, omdat scholing belangrijk was om later zelfstandig verder te kunnen gaan in de maatschappij, steeds meer toenam.

Er zijn gevallen bekend dat oudere kinderen wegliepen en poogden dienst te nemen in het Staatse leger. Ook kwam het voor dat kinderen spijbelden van de kerspelscholen. In dat geval

Andere bedeelde gezinnen vallen onder de beroepen: schipper, bakker, kistenmaker, doodgraver, pottenbakker en slager.

Een bijzonder geval is de uitkering aan de gewezen predikant van Thesinge, Teepe Teepens, die wegens geregelde dronkenschap was ontslagen uit zijn ambt en in de stad Groningen wordt bedeeld met 14 stuivers per week. Grietien Berends, die het beroep van doodkistenmaakster had, moest op een gegeven moment worden bedeeld toen de sterfte zo gering was, dat zij onvoldoende middelen had om haar eigen brood te winnen.

Ook vroeger kwam uitkeringsfraude voor, wanneer bijvoorbeeld het uitbetaalde bedrag werd omgezet in jenever. In dergelijke gevallen beperkte de bedeling zich tot de verschaffing van brood.

15. De beschikbaarheid op de arbeidsmarkt

Ook in het verleden was het moeilijk voor mensen van 55 jaar en ouder om na baanverlies weer aan de slag te geraken. Een vierde deel van de bedeelden zijn ouders met jonge kinderen. Voor armlastige weduwen wordt over het algemeen de grens van 50+ aangehouden om zonder meer voor bedeling in aanmerking te komen.

In het algemeen geldt dat gezonde mensen, die kunnen werken, niet voor bedeling in aanmerking komen. Naarmate de tijd vorderde werden de verstrekkingcriteria voor mannen in de leeftijdsgroep tussen 55 en 63 jaar en voor vrouwen van 53-60 aangescherpt.

16. De gezondheidssituatie

Over het algemeen kampte ten minste een derde van de bedeelden met kwalen en

chronische ziekte. Van de zieken wordt bijna 40 procent aangeduid met meer algemene termen, als 'ziek', 'zwak' en 'bedlegerig'. Daarna volgt 16 procent met zintuiglijke gebreken en 10 procent met geestelijk gehandicapten. De laatste groep werd opgesloten in het zgn. dolhuis, gevestigd aan de Rademarkt. Hun opname kostte de diaconie zo'n 40 cent per week.

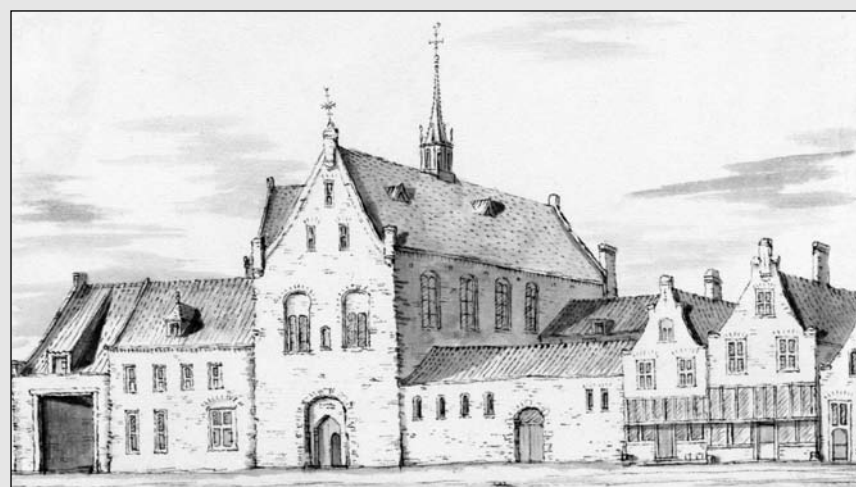
Lijders aan de zogenaamde 'Spanjolen', de geslachtsziekte syfilis, werden behandeld met dure kwikhoudende medicijnen.

Kraamvrouwen ontvingen gratis zorg. Bij de komst van onechte kinderen beperkte de hulp zich over het algemeen alleen tot de kraamtijd.

Het optreden van bepaalde ziektes kon sterk gebonden zijn aan de ligging van de kluit. In de krottenwijken, gelegen nabij de stadswallen, traden vaker epidemieën op. Wegens het ontbreken van licht en frisse lucht, goede riolering en een veilige watervoorziening was daar vaker sprake van stankoverlast. Met het oog op een betere hygiëne is daarom in de negentiende eeuw gepleit voor het ontmantelen van de vestingsteden door het slechten van de stadswallen.

17. Religie

Dat religie een rol speelde bij het bepalen van de hoogte van de uitkering blijkt uit het feit dat er, in het geval van een echterbintenis tussen leden die tot verschillende kerkgenootschap behoorden, de 'gereformeerde' diaconie geen hogere uitkering wilde verstrekken, dan de diaconie van de andere religieuze denominatie.

Sint Geertruids- of Pepergasthuis in de Peperstraat in 1636.

Tekening J. Stellingwerf (Collectie RHC Groninger Archieven, toeg. 1536, inv. nr. 3436).

werd de uitkering voor enige tijd ingetrokken.

Het is in dit verband interessant na te gaan welke beroepen werden gekozen door kinderen uit het Groene Weeshuis. In de onderstaande tabel volgen hier de cijfers van de verschillende gekozen beroepen in procenten van het totaal.

Beroep	%
dekenwever	-
boekbinder	-
kleermaker	29,2
wolkammer	7,2
zadelmaker	5,0
schoenmaker	23,8
overige (o.a. tingieter, beeldhouwer)	34,8
	----- +
Totaal	100

14. Arbeidsverleden

Met het arbeidsverleden werd rekening gehouden.

Doordat Groningen een garnizoensstad was, bedraagt in 1700 het aantal bedeelde soldaatgezinnen 25 procent van het totaal.

Groene Weeshuis met achterplein aan de Hofstraat-zuidzijde. Aquarel van A.J. van Prooijen, 1858 (Collectie Groninger Museum)

18. Borg- of garantstelling

Niet van toepassing in de achttiende eeuw.

19. Alimentatie

Voor de weinige gescheiden die er in de achttiende eeuw waren, was er geen alimentatie maar bedeling indien dat volstrekt niet anders kon. De diaconie probeerde onthouding van bedeling toe te passen als drukmiddel om de partners weer te laten samenleven.

20. Bijzondere kosten (aanschaf hulpmiddelen)

Over het algemeen betrof dat werktuigen om weer een beroep uit te kunnen oefenen, zoals knoop- of schoenmakersgereedschap, of soms zelfs een bescheiden binnenvaart- of visserschip. Een bijzonder geval is verder de aanschaf van ondermeer een werkbank en beeldhouwersgereedschappen voor een bedeelde.

21. Gewenste wijze van hulpverlening

Bij de bedeling moest altijd gekozen worden tussen uitbetaling in contanten of natura. In het laatste geval speelde de prioriteit een rol. Wat was nu meer nodig, een bed of warme kleding? Een en ander vereiste een strenge controle om de kans op fraude te beperken. Zo is een geval bekend van een bedeelde man die zijn, door de bedeling verstrekte broek naderhand verkocht als middel om contant geld te krijgen. De bedeelde hadden vanwege de sterke sociale controle en het toezicht van de diaconie weinig kans om te frauderen. Bij de verstrekkers van de bedeling was de verleiding groter. De overvloed aan voorraden voedsel en ander zaken voor de bedeling en de vele geïnde contanten bij collecten gaven meer gelegenheid. Maar ook bakkers knoeiden soms met het armenbrood.

Slotbeschouwing

Voor de Reductie van Groningen in 1594 was de stad Groningen overwegend katholiek. Met de verovering van de stad door Graaf Lodewijk en Prins Maurits werd de Provincie Stad en Lande gevormd, waarbinnen de gereformeerde godsdienst tot staatskerk werd verheven.

De kloosters werden gesloten, de gebouwen veelal afgebroken of voor andere doeleinden aangewend.

Tal van Joodse, Lutherse en Doopsgezinde inwoners waren arm, onder wie veel (huur-) soldaten vanuit Duitsland. Voor deze sociaal zwakkere bevolkingsgroepen ontstonden er door de bedeling meer mogelijkheden. Sinds de Franse tijd bestond er ook in ons land vrijheid van godsdienst voor alle religies, ook voor Joden. Dit bleef zo na de Franse tijd bij vorming van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815. In de negentiende eeuw begon de verschuiving van de bedeling van kerk naar overheid. Voor kwetsbare groepen werd het er hierdoor juist niet beter op. Tenslotte is er uiteraard nog een relatie met de economische toestand van het land, de regio of stad. In een arme periode zal de gemiddelde leeftijd afnemen, worden er meer mensen uitgesloten en zal het aantal armen, dat een beroep doet op ondersteuning toenemen.

Ook de graanprijs en de kosten van levensonderhoud zijn van belang. In tijden van crisis, oorlog, wanneer de transportmogelijkheden beperkt waren, ontstonden sneller tekorten en werd het beroep op de bedeling groter. Ook het optreden van dier- en plantenziekten, zoals de veepest rond 1750 en de schimmelziekte roggebrand in 1770, hebben invloed gehad op de omvang van het beroep op de bedeling.

Albert Buursma

*Redactie en bestuur
wensen u alvast*

Fijne feestdagen en een schetterend 2011

Gewelfschildering in de Martinikerk te Groningen

Enkele aanvullingen en correcties bij 'Mijn geboortehuis'

Per email ontving de redactie nog een aantal aanvullingen c.q. correcties op het artikel 'Mijn geboortehuis, *Infobulletin* nummer 1 (2010) van Mevrouw F. Nolle.

Mevrouw Nolle merkt op dat op afbeelding 7, waarop haar moeder met haar fiets op een klinkerpaadje staat, dit niet het pad naar de voordeur is, maar het paadje achter de oude keuken langs.

Verder op afbeelding 4: 'Sta ik met mijn zusje Hanny en met Corrie Groeneveld. Zij is het jongere zusje van Jan Groeneveld Hzn, de aannemer, die aan het Winsumerdiep woonde maar nu in Winkheem vertoeft. Ik heb Jan in maart j.l. nog ontmoet bij de tentoonstelling in de kerk. Zijn schoondochter had speciaal een ontmoeting gearrangeerd en wij hebben heel wat herinneringen opgehaald. Ik zei tegen hem dat wij in onze jeugd nog niet spraken van "een stuk", maar dat hij dat toen wel was en altijd is gebleven. Corrie is al lang overleden. Die was ook zo leuk om te zien. Beiden hadden een heel zonnig karakter'.

Op afbeelding 9: 'Zie je mijn moeder die van Luit Bijsterveld leert hoe zij een geit moet melken. De vrouw van Bijsterveld overleed in december 1934, en haar begrafenis was de eerste die mijn vader na zijn intrede in augustus van dat jaar leidde'.

Op afbeelding 10: 'Zie je mijn ouders met, ik denk, mijn zusje Hanny'.

Friedl Nolle

Triton

In februari 1938 gaf het muziekgezelschap 'Triton' een feestelijke uitvoering, vermoedelijk in zaal 'Til', ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de vereniging. Het jubilerende muziekkorps stond onder leiding van de Groninger dirigent, de heer Beijer (op foto hiernaast in actie).

Op de foto daaronder ziet u de voorzitter, de heer R. H. Lantink, ijverig blazen op de walddhoorn. Op de onderste foto roert het jongste lid de trom. Triton werd op 23 februari 1888 opgericht in café Westerdijk (thans Pizzeria La Sicilia) aan de Hoofdstraat te Obergum. Caféhouder Westerdijk was de eerste directeur.

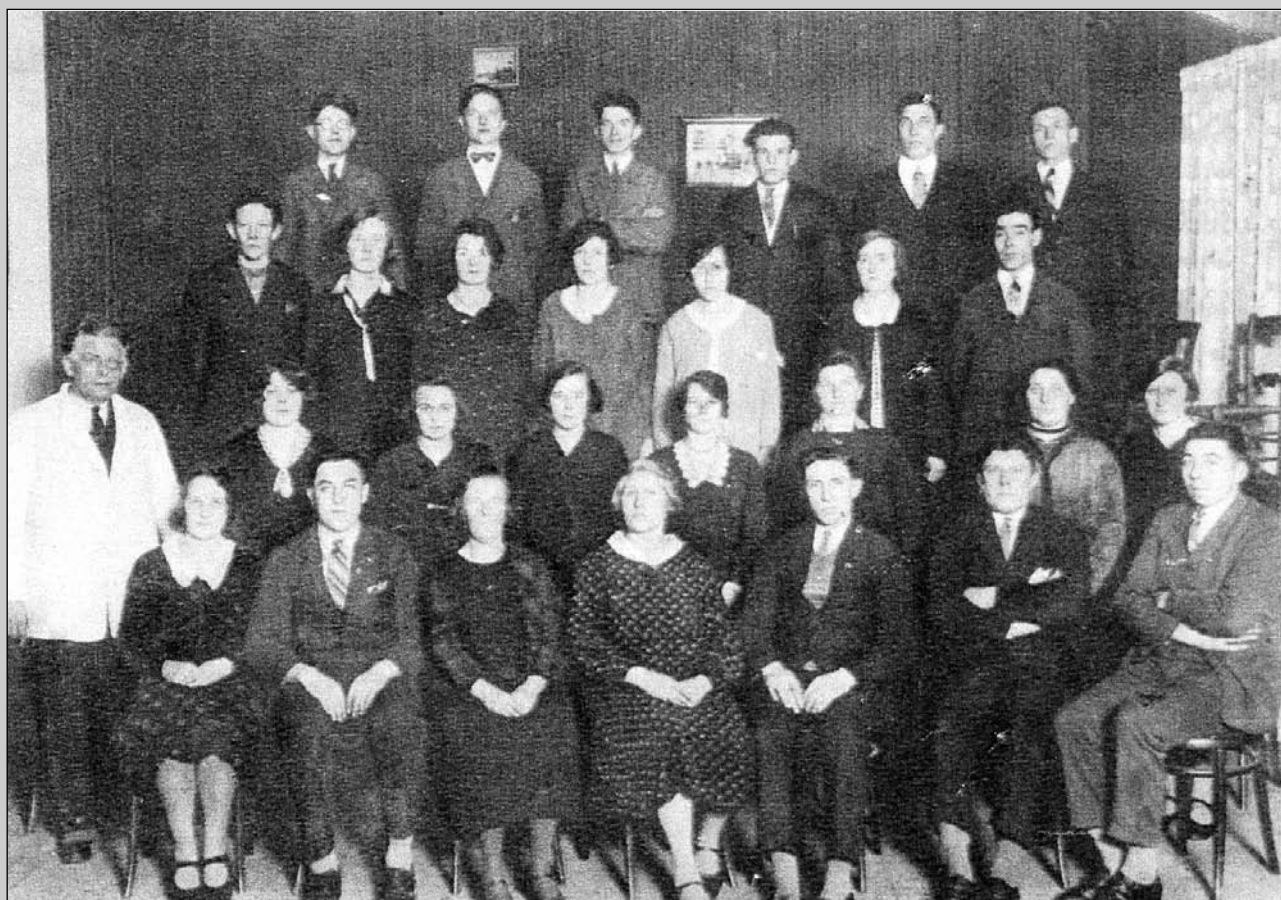
Het 100-jarig bestaan van Triton werd op 4 juni 1988 groots gevierd in de Ripperda-sport-hal met 's middags een concert door de Koninklijke Militaire Kapel onder leiding van dirigent Pierre Kuijpers. Deze kapel werd in 1829 opgericht. Het eeuwfeest werd 's avonds voortgezet met een bier- en wijnfeest met medewerking van de Glanerbrugger muzikanten.

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan werd door H.M. de Koningin aan Triton de Koninklijke Erepenning met oorkonde toegekend.

P. Noord

De arbeiderszangvereniging "Uitspanning na Inspanning"

De arbeiderszangvereniging 'Uitspanning na Inspanning' (U.N.I.) uit Winsum gaf op 21 februari, vermoedelijk in het jaar 1930 in hotel 'Alderts' een jubileumuitvoering ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan. Directeur van de vereniging was toen de heer Tholen uit Groningen. Naast zang werd die avond het toneelstuk *Fabrieksmenschen* opgevoerd, onder leiding van de regisseur en grimeur, de heer Kok (geheel links op de foto) uit Groningen.

"Door aller samenwerking werd het een mooie jubileumavond!", volgens weekblad *Het Noorden In Woord en Beeld*.

P. Noord

Historische Vereniging Winsum-Obergum

Notulen van de Jaarvergadering 2010, gehouden op dinsdag 23 maart in Zalencentrum De Hoogte te Obergum.

Aanwezig: 30 personen; gast: dhr. P. Huizenga
Afwezig (mk): dhrn. R.J. Clevering, P. Dijkhuis, A. Hoft, C.K. Kruizenga, J.J. Tersteeg, E. Visser.

01. Opening

Adjunct-voorzitter dhr. J. Venhuizen opent de vergadering en heet de aanwezigen welkom, speciaal de spreker van deze avond, dhr. dr. Albert Buursma, die een inleiding zal houden over het onderwerp: De armenzorg in de stad Groningen in de periode 1594 -1795.

02. Mededelingen

Jaarprogramma 2010

Het lezingenprogramma stond in het voorjaar in het teken van de voortschrijdende restauratie en bestemming van de voormalige Joodse Synagoge. De Stichting Een Joodse Erfenis Winsum heeft voor dit doel de werkgroep 'Tikoen' opgericht, die samen met Gemeente en de Historische Vereniging een hele reeks van activiteiten heeft ontwikkeld. Een onderdeel daarvan vormde een reeks van lezingen, die onder meer in het Jacobijnenhuis zijn gegeven. De HVWO heeft hiernaast een tweetal lezingen voor haar rekening genomen.

Beeldbankproject

De gemeente Winsum is inmiddels akkoord gegaan met haar deelname aan het Beeldbankproject Groningen. Dit project heeft tot doel historisch beeldmateriaal te inventariseren, digitaliseren en in een databank op te slaan. Het is de bedoeling dat er ook binnen onze vereniging een werkgroep wordt gevormd, die zich met deze taken gaat belasten. Vanzelfsprekend moeten hiervoor ook faciliteiten komen in de vorm van een werkruimte (zie onder) met daarin scan- en computerapparatuur. Dhr. J. Venhuizen is bereid om binnen de vereniging als coördinator op te treden, terwijl ook o.a. dhr. J. van Hoorn zich als belangstellende vrijwilliger voor het project heeft gemeld.

Tevens zal via het CWI worden gepoogd een externe vrijwilliger aan te zoeken voor dit werk.

Voor met het eigenlijke werk begonnen kan worden dienen de leden van deze werkgroep een cursus te volgen bij de Groninger Archieven.

Eigen werkruimte

Het aanvankelijke plan om via het huren van een ruimte in de voormalige Synagoge, welke thans wordt gerestaureerd, te voorzien in een eigen werkruimte, o.a. ten behoeve van het Beeldbankproject, lijkt op praktische problemen te stuiten. Het bestuur is thans ter leniging van de voornoemde huisvestingsproblemen in gesprek met de beheerder van het Jacobijnenhuis om de mogelijkheid tot (mede-)gebruik van een ruimte op de eerste etage te onderzoeken.

In het geval van contractuele huur van een ruimte schrijven de verenigingsstatuten voor, dat een dergelijk voorstel eerst aan de

ledenvergadering ter goedkeuring dient te worden voorgelegd.

Ter voorbereiding van eventuele huur van een ruimte zal het bestuur in de komende herfst de behoefte peilen en een inventarisatie maken van benodigdheden en gebruik.

Redactie

Door de vele activiteiten en de samenwerking met derde partij loopt het publicatieschema van het *Infobulletin Winshem* vertraging op. Hierdoor moeten de leden rekening houden met het later verschijnen van de eerste en komende afleveringen van de huidige jaargang.

Aanschaf eigen beamer en laptop

Dit voorjaar is een langgekoesterde wens van het bestuur in vervulling gegaan door de aankoop van een eigen laptop met beamer, die tot nu toe altijd moesten worden gehuurd.

03. Notulen Jaarvergadering 2009

Aan de orde zijn de notulen van de jaarvergadering van 7 april 2009 (zie: *Infobulletin Winshem* jrg. 14 (2009) nr.2, 16-18).

De inleider was toen dr. R. van Schaik, die ons een overzicht verschaftte over het onderwerp: Groningers, kruistochten en bedevaarten in de Middeleeuwen. De notulen geven geen aanleiding tot op- of aanmerkingen en worden daarop onder dankzegging aan de secretaris vastgesteld.

04. Jaarverslag van de secretaris

In het jaarverslag van de secretaris wordt een overzicht gegeven van de werkzaamheden van het bestuur, de lezingen voor leden van de vereniging, de lezingen van bestuursleden voor derden, de deelname aan commissies alsmede de werkzaamheden van de eigen werkgroepen van de vereniging.

Wederom bijzonder actief waren de drie leden van de werkgroep scheepsbouw en scheepvaart, die evenals in het voorafgaande jaar een jaarverslag in de vorm van een tabellarisch overzicht bij het bestuur heeft ingeleverd.

Twee van onze leden en oud-bestuursleden te weten mw. W. Lemstra-Wierenga en mw. E. Bakker-Woortman zijn bijzonder actief geweest in het Tikoenproject, waarmee een intensieve samenwerking bestaat.

05. Financieel overzicht van de penningmeester

De cijfers geven weinig reden tot discussie. Zowel het financiële overzicht betreffende 2009 als de begroting 2010 worden onder dankzegging aan de penningmeester door de vergadering goedgekeurd, nadat op de vraag van dhr. H. Huitsing over de hoogte van de post 'rente' een bevredigende toelichting is gegeven.

06. Verslag van de kascommissie

Dhr. H. Zwerver meldt mede namens mw. R. Siegers-Werkman, dat de boekhouding en de jaarcijfers tijdig zijn gecontroleerd en in orde zijn bevonden. De kascommissie prijst de secure samenwerking en de overzichtelijke presentatie van de cijfers.

De leden van de kascommissie stellen daarom de vergadering

voor om de penningmeester en daarmee het gehele bestuur décharge te verlenen voor het gevoerde financiële beheer over 2009. Dit voorstel wordt met algemene stemmen aangenomen.

07. Benoeming kascommissie.

Daar dhr. H. Zwerver dit jaar aftredend is, wordt hij door de voorzitter vriendelijk bedankt voor zijn werk in de kascommissie. Op de vraag wie van de leden de vacature wil gaan bezetten, stelt mw. L. Veldman-Planten zich met instemming van alle aanwezigen beschikbaar.

08. Bestuurverkiezing

Aftredend zijn dhrn. J. Haak en C. de Ranitz; beiden zijn herkiesbaar. Daar er geen tegenkandidatuur is ontvangen, wordt de herbenoeming voorgesteld en door de vergadering bekrachtigd.

09/10 Wat verder ter tafel komt en rondvraag

Werkdag kerkhof Maarhuizen

Op een vraag van een van aanwezigen in de zaal, wanneer de inventarisatie van het kerkhof van Maarhuizen een vervolg zal vinden, wordt door de dhr. C. Tersteeg aangegeven dat ernaar gestreefd wordt de volgende werkdag in de maand mei 2011 te organiseren. Voorwaarde is wel, dat het weer beter moet zijn dan de vorige keer, toen de deelnemers zijn uitgeregend. Als vervolgtraject staan nog de beide kerkhoven van de twee middeleeuwse kerken in Winsum en Obergum op het programma. Nadere mededelingen volgen in het *Infobulletin Winshem*.

Oproep redactie

Vervolgens vraagt mw. T. van der Schoor, lid van de redactie, het woord. Zij ontvangt gaarne kopij over historische onderwerpen en roept alle leden, die beschikken over kennis en wetenswaardigheden uit het verleden van Winsum-Obergum op om zich bij de redactie aan te melden. Deze personen zullen vervolgens door haar persoonlijk worden benaderd. Tevens kunnen dan nadere richtlijnen omtrent opzet en vormgeving worden besproken. Ook nieuwe ideeën voor bepaalde nieuwe rubrieken of onderwerpen worden gaarne ingewacht. Verder zal worden getracht om de planning voor het regelmatig uitkomen van het tijdschrift te verbeteren. Tenslotte vestigt zij nog de aandacht op de verspreiding van het inlegformulier in het blad, dat bedoeld is voor de werving van nieuwe leden voor de HVWO.

Pauze

11. Lezing van dr. Albert Buursma

Alvorens de spreker het woord te geven wordt deze door de adjunct-voorzitter ingeleid

Dr. A. Duursma is werkzaam als zelfstandig werkende historicus met als specialiteit de regionale geschiedenis van de provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Hij promoveerde vorig jaar aan de RU te Groningen op het onderwerp 'Armenzorg, armen en armoede in de stad Groningen van 1594 – 1795'. De subtitel van de dissertatie luidde: 'dese bekommerlijke tijden'. We kennen dhr. Buursma ook als lid van de redactie van het blad *Stad en Lande*. Daarnaast heeft hij meegewerkt aan de totstandkoming van de Canon van Groningen, bestaande uit 40 ijkpunten.

(Voor een samenvatting van de lezing zij hier verwezen naar de bladzijden hiervoor. Red.).

12. Sluiting

Na het beantwoorden van een aantal vragen dankt de voorzitter de heer Buursma voor zijn helder betoog, waarin hij heeft aangetoond, dat de werkwijze van bedeling in genoemde periode verschoof van kerk naar overheid. De geschetste problematiek is ook in onze tijd in vele opzichten herkenbaar.

Als blijk van dank overhandigt de voorzitter een exemplaar van het jongste gedenkboek (2007) over het verleden van Winsum en een boekenbon.

Hierna geeft de voorzitter aan de deskundige spreker en andere belangstellende onderzoekers onder onze leden de wenselijkheid te kennen om een dergelijke studie, die voor Winsum nog niet eerder werd verricht, ook eens uit te voeren in het Gemeentearchief van Winsum. Daarvoor kunnen de onderstaande bronnen worden geraadpleegd:

1. stukken over Armenzorg in de gemeente Winsum in de periode 1812-1902.

2. het Reglement van de Provincie Groningen betreffende de instelling en werkwijze van Armbesturen, dat op 1 juli 1827 van kracht werd. Reeds vanaf 1864 tot 1958 valt hierover het nodige te vinden.

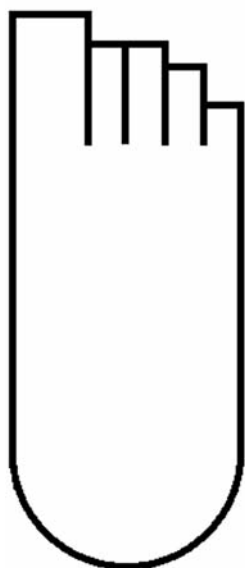
(Zie het hoofdartikel van Anneke Pieterman hiervoor. Red.)

Tenslotte wordt de aanwezigen een goede thuisreis toegewenst.

Cees de Ranitz

Secretaris.

P e d i c u r a

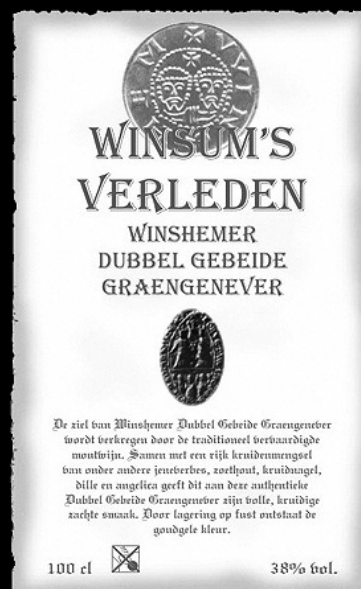
gediplomeerd voetverzorgster
aantekening diabetische voet
hotstone-massage
voetreflexzonetherapeute
massage-therapeute
en stoel shiatsu

fennie braad
 nieuwstraat 48
 9952 ej winsum

06 - 20 43 78 49
behandeling op afspraak

Winsums Verleden

Winshemer Dubbel Gebeide Graengenever
 literkruik

**Slijterij Guikema
 Gall & Gall**

www.slijterijguikema.nl

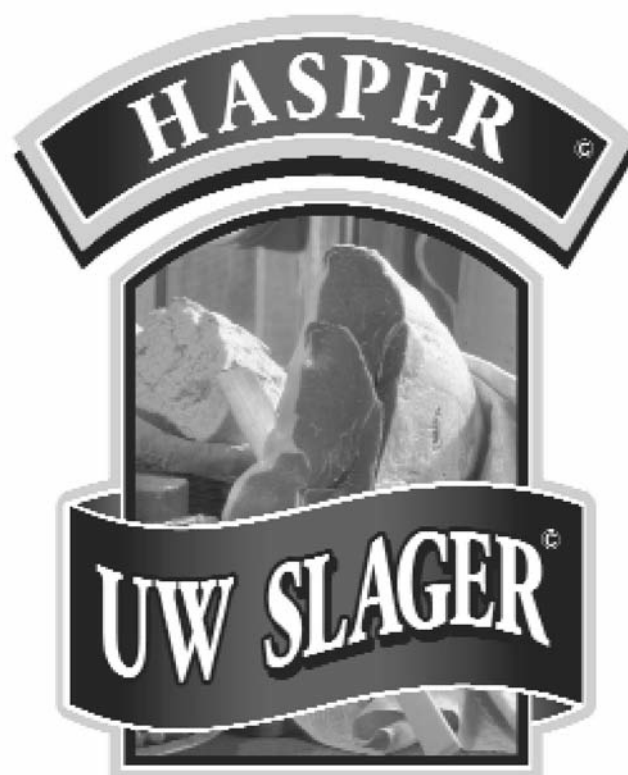
Hoofdstraat W.7 9951AA Winsum

tel. 0595 - 444032

*Al bijna een halve
 eeuw van Winshems
 historie hét adres voor
 tapijt ende gordijnen
 ende rest*

...daarvoor gaat u naar
binnen®

Hoofdstraat W13 te Winsum
 0595-444322